

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Α΄ ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ΄

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1879

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΤΕΤΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1879

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΩ ΙΑ΄ ΤΕΥΧΕΙ

- Νικολάου Τομμάζεου σκέψεις περί παιδαγωγίας, μετάφρασις ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Γ. Δημητριάδου.
- Αἱ πέντε ἀγωγαί.
- Περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας ὑπὸ Ἄριστ. Κ. Σπαθᾶκη.
- Ἑλληνικὸς Διδακταλικὸς Σύλλογος.
- Ἑλληνικὸν Διδακταλικὸν Συλλόγον πρὸς τοὺς ἐπαίρους.
- Καταβιβλίον ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου.
- Φιλοσοφία τοῦ λαοῦ ὑπὸ Ν. Ἀναστασίου.

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΑ
 ΤΟΥ
 ΑΥΤΟΥ

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Α΄.	31 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1879	ΤΕΥΧΟΣ ΙΑ΄.
----------	-------------------	-------------

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΜΑΖΕΟΥ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ

Ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ε. Σιάτζμαϊερ, καὶ ἀπὸ τῆς Γερμανικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπὸ Γ. Δημητριάδου.

(18. οὐμ. κτ. 414)

Α΄.

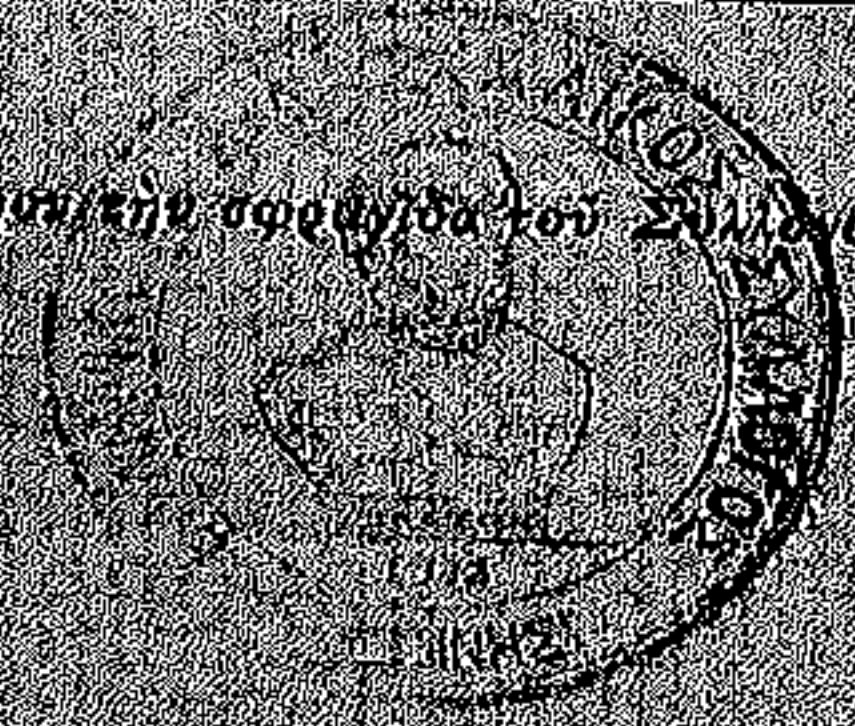
Ἡ ψυχολογία καὶ φυσιολογία δύνανται πολλοὺς σαφηνισμοὺς νὰ παράσχωσι τῇ παιδαγωγικῇ, ἀλλὰ πλείονας νὰ λάβωσι παρ' αὐτῆς.

Ἡ ἢ λατινικὴ λέξις *educatio*, ἐν δὲ ταῖς θυγατρῶσι τῆς λατινικῆς γλώσσης *education*, *educations* κτλ. παράγεται ἀπὸ τοῦ *edacere* = «ἐξάγω», οὕτως ἡ γερμανικὴ λέξις «*Erziehung*» (=ἀγωγή, παιδαγωγία) ἀπὸ τοῦ «*erziehen*», ἧτοι ἄγω, ἐδηγῶ τινὰ εἰς τι πέραμα, σκοπὸν = *inducere*, *perducere*.

Πρὸ παντὸς δὲ ὁ παιδαγωγὸν γινωσκέτω, ὅτι πλείω ἀεὶ ποτε δεῖον νὰ ἐξαγάγῃ ἀπὸ τοῦ παιδαγωγουμένου ἢ νὰ εἰσαγάγῃ καὶ ἐνσταυράσῃ αὐτῷ λόγους, κραυγαῖς κ.λ.

Ἡ παιδαγωγία δὲν ἀποβλέπει τασούτω εἰς τὸ νὰ διεγείρῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν φαντασίαν τοῦ παιδαγωγουμένου, ὅσα εἰς τὸ νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ σβεσθῶσιν ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ τὰ ὑπάρχοντα ἐμφυτὰ προτερήματα καὶ καλὰ κλίσεις αὐτοῦ, νὰ μὴ κοιμηθῇ ἡ φαντασία αὐτοῦ, νὰ μὴ περιορισθῇ καὶ ἀποτραπῇ διὰ τοῦ φόβου ἢ ἐπιθυμίας καὶ ὁ πόθος αὐτοῦ πρὸς ἐνασχόλησιν καὶ αἰ ἐπ' ἄλλων (ἀνικάνων ἢ ἀπαιδευτῶν γονέων) ἐπενεχθεῖσαι βλάβαι ὅσα τὸ δυνατόν νὰ θεραπευθῶσι καὶ ἐπανορθωθῶσιν.

Πᾶσι συνίσταται, μὴ φέρωσιν τὴν σφραγίδα τοῦ Συλλόγου ὡς μὴ προϊόν ἐκ τοῦ Συλλόγου καταδικάζεται.

Ἄλλὰ ποσῶς δὲν εἶνε ἐπάναγκες νὰ προλαμβάνομεν τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδίου, τοῦ παιδός, τοῦ κορασίου, τοῦ νεανίου, καὶ τῆς νεανίδος, ὅπως ἐπιταχύνωμεν αὐτήν. Ἄρκει νὰ ἐπιτηρώμεν αὐτήν καὶ ἐγκαίρως διὰ τῶν προσηκόντων μέσων νὰ ὀδηγῶμεν καὶ βοηθῶμεν.

Οἱ ἄνθρωποι εἶνε ἤττον τύραννοι ἀλλήλων, ἢ ἕκαστος ἑαυτοῦ, γενόμενος δούλος κακῶν συνηθειῶν.

Ἀληθῶς ἐλευθερία εἶνε ἡ παιδαγωγία ἡ ἱκανὸν ποιοῦσα τὸν παιδευόμενον ν' ἀσπάζεταιται ἐν πᾶσι τὴν τάξιν καὶ μὴ ῥυμουλκῆται ὑπὸ ξένων ἢ ἰδίων συνηθειῶν. Ὡς εἰς πᾶσαν ἀνθρωπίνην πράξιν οὕτω καὶ εἰς τὴν παιδαγωγίαν δὲν ἄρκει μόνον τὸ παρατηρεῖν καὶ παραβάλλειν· αἱ παρατηρήσεις πρέπει ν' ἀποβλέπωσιν εἰς ὠρισμένον σκοπὸν. Δέον νὰ γινώσκωμεν περὶ που, τί ζητοῦμεν, ὅπως εὐρωμέν τι.

Ἐπάρχει τάξις ἄνευ μεθόδου, ἀλλὰ πολλῶ πλείονες μέθοδοι ἄνευ τάξεως. Π. χ. ἐν τινι πολιτείᾳ καὶ ἐπὶ τῆς μεγίστης ἠθικῆς αὐτῆς παραμῆς δύναται νὰ ἐπικρατῆ ἐξωτερικὴ τις ἀναγκαστικὴ τάξις, — ἐν ᾧ ἀπεριόριστος σχεδὸν πολιτικὴ ἐλευθερία πολὺ καλῶς συμβιβάζεται μετὰ τῆς καλλίστης ἐξωτερικῆς καὶ ἐσωτερικῆς τάξεως, καίτοι ἡ δημοσία ἐπιμιξία τοσοῦτῳ ποικίλη καὶ ζωηρά. Ἡ παιδαγωγία ὁμοιάζει πρὸς τροχόν, οὗ αἱ ἀκτῖνες συγκεντροῦνται ἐν κοινῷ κέντρῳ.

Τὸ πνεῦμα καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ὄργανα, τὰ ὅποια δὲν διαπλάσσονται ἀφ' ἑαυτῶν — μουσικὰ ὄργανα, τὰ ὅποια δὲν ἠχοῦσιν ἀφ' ἑαυτῶν.

Πρὸς κατασκευὴν καὶ κρούσιν τούτων τῶν μουσικῶν ὀργάνων ἀπαιτοῦνται καλλιτέχναι, οἵτινες ἐπίστανται νὰ κινῶσι τὰς χορδὰς. Καλὸν μουσικὸν ὄργανον κακῶς κρουόμενον εἶνε χεῖρον καὶ τοῦ χειρίστου μουσικοῦ ὀργάνου, καλῶς κρουομένου. Οὕτως ἐνιοὶ παιδαγωγοὶ εἶνε, ὡς ἡ παροιμία λέγει, « καλοὶ μὲν ἄνθρωποι, κακοὶ δὲ μουσικοὶ ». Δέον ν' ἀνερευνήσωμεν ποσοστὸν τοῦ ἀληθοῦς καὶ κακοῦ ἐνυπάρχει ἤδη ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ θυμικῇ τοῦ παιδευομένου δυνάμει πρὶν ἢ ἐποικοδομήσωμεν περαιτέρω ἐπὶ τοῦ τοιούτου θεμελίου — ἵνα μὴ δαπανῶμεν μάτην χρόνον καὶ κόπον πρὸς διδασκαλίαν καὶ παραίνεσιν πραγμάτων, ἅπερ ἤδη οὗτος γινώσκει καὶ δύναται. Πᾶσα περαιτέρω ἀπερίσκεπτος ἐποικοδόμησις ἐπὶ ἀγνώστου ἢ μὴ ἱκανῶς ἐγνωσμένου θεμελίου εἶνε ἡ ἀνωφελὴς ἢ μάλιστα ἐπικίνδυνος· ἐπειδὴ ὁ παιδαγωγὸς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ τὴν καλλίστην θέλησιν ἔχων δὲν συνεπιλαμβάνεται ἀλλὰ παρακωλύει τὴν φύσει καλὴν καὶ κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδευομένου.

Ὅταν νεανίαν διδάσκωμεν ὡς νέον τι, ὅσα αὐτὸς ἤδη γινώσκει, τότε

παράττομεν αὐτὸν μόνον, παριστῶντες αὐτῷ ὡς ἀπώτερόν τι καὶ ξένον τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἤδη κατεχόμενα. Οὕτως ὁ παιδευόμενος καθίσταται εὐκόλως καὶ ἄνευ λόγου ἀμφίβουλος καὶ δόσπιστος πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους.

Πολλοὶ τῶν κατετέρων παιδαγωγῶν λαμβάνουσι πείραν τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ παιδευομένου πρὶν ἢ παρατηρήσωσιν ἐκεῖνα καὶ αὐτόν. Κατασκευάζουσιν ἐν νῷ τὰ πράγματα μὴ γινώσκοντες ἐν μέρει καὶ ἐν γένει τουτέστι πραγματικῶς τὰ συστατικὰ αὐτῶν μέρη.

Ἐπάρχει παιδαγωγικὴ οἴσις καὶ ἄγροικος ὑπερηφάνεια, ἣτις γινώσκει νὰ ὑποκρύπτῃ ἑαυτὴν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ ζήλου τοῦ καθήκοντος. Καὶ τοῦτο τὸ προσχημάτιον φαίνεται ὅτι παρέχει ἐκείνοις « τοῖς παιδαγωγοῖς » τὸ καθήκον καὶ τὸ δικαίωμα ἀδιακόπως μετὰ πραύτητος νὰ παραινῶσι καὶ ἐπιτιμῶσι τοὺς ἄλλους.

Πολλοὶ παιδαγωγοὶ εἶνε δυσμαθέστεροι τῶν παιδευομένων, νομίζοντες ὅτι τὰ ἑαυτῶν ἔτη τοῦ μανθάνειν παρήλθον.

Ἡ περιποίησις καὶ ἐπιμέλεια ἦν ἀφιερῶμεν τοῖς ὑφ' ἡμῶν παιδαγωγομένοις, δύναται νὰ ᾔνε τῷ ὄντι πρόθυμος καὶ ἐν τούτοις οὐχ ἤττον ἄστοργος καὶ ἰδιοτελής (παράδειγμα τὰ ὡς ἐμπορικὴ ἐπιχειρήσις συνιστάμενα ἰδιωτικὰ σχολεῖα καὶ παιδαγωγεῖα καὶ τινὰ δημόσια ἀστυνομικοστρατιωτικὰ σχολεῖα!). Ὡστε παιδαγωγία καὶ διδασκαλία φαίνονται τῷ παιδευομένῳ διηνεκῆς κακομηχανία, καὶ ὅλως ἀπιδιάζει τις αὐτήν.

Τὰ πραξικοπήματα τῶν παιδίων εἶνε πολλῶ ἤττον παιδαριώδη ἢ τὰ τῶν ἐνηλίκων.

Ὅστις θέλει νὰ παιδαγωγῆσῃ ἑαυτὸν καὶ ἄλλους πρέπει πάντοτε νὰ προσέχη καὶ ν' ἀρύηται ὠφέλειαν ἀφ' ὅλων τῶν περὶ ἑαυτὸν συμβαινόντων.

Καὶ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἀνάγκη νὰ γίνωνται πειράματα, ἀλλὰ ταῦτα νὰ μὴ εἶνε αὐθαίρετα καὶ ἄτακτοι δοκιμαί, ἢ μᾶλλον πράξεις ἀπλῆς περιεργίας.

Ὁ ἰατρός ὁ πρᾶττων τοιαῦτα εἰς ἀσθενῆ, δὲν πράττει τιμίως. Ὅστις ὅμως πράττει τοιαῦτα εἰς ὑγιᾶ διακινδυνεύων δι' αὐτῶν τὴν ὑγίειαν αὐτοῦ, διαπράττει ἔγκλημα. Ἀναλογίσθητε λοιπὸν τὰς τόσῳ νεαρὰς καὶ τρυφερὰς ψυχὰς οὕτω μεταχειριζομένης. Πλείω πείραν καὶ βεβαιότερας γνώσεις κτᾶται ὅστις παρατηρεῖ καλῶς, ἢ ὅστις μόνον ποιεῖται πειράματα· διότι αὐτὴ ἡ φύσις πράττει τὸ δεύτερον ὑπὲρ καὶ μετ' ἐκείνου. Ὁ παρατηρῶν διδάσκαλος μελετᾷ τὴν φύσιν καὶ ἡ φύσις συνεπιλαμβάνεται αὐτῷ τῆς διδασκαλίας. Ἀλλὰ σποραδικὰ καὶ ἀσυνάρτητα πειράματα ἄνευ νοῦ ὀδηγοῦ καὶ ἀληθοῦς κλίσεως πρὸς τὸν παιδευόμενον ὁμοιάζουσι περιηγήσεσιν ἀσκόποις καὶ μὴ προδιαγεγραμμέναις.

Δὲν δύναται τις νὰ ἦνε διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς μὴ ἐννοῶν καὶ μεταχειριζόμενος ἀρμολίως συμβολικὰς τινὰς κινήσεις τοῦ σώματος, σχήματα τινὰ καὶ νεύματα—ἥκιστα δὲ μὴ ἐνασχῶν ἐν τῷ βίῳ ὅ,τι διδάσκει Ἀληθῶς καὶ ἐνεργῶς λέγομεν καὶ παραινῶμεν, ὅταν συνάμα δεικνύωμεν καὶ διατυπῶμεν τὰ λεγόμενα διὰ παραδειγμάτων (τὸ παράδειγμα τοῦ παιδαγωγοῦ).

Κακὸς παιδαγωγὸς εἶνε τὸσω ὁ μὴ ἐγκρατὴς τῆς γλώσσης καὶ ἀνίκανος εὐχερῶς καὶ γλαφυρῶς νὰ ἐκφράζη, ὅσω καὶ ὁ μὴ δυνάμενος νὰ κερδίσῃ διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τὸ σέβας καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν περὶ αὐτόν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιπτώσει ἡ ἀδικία μεγαλειτέρα ἢ ἐν τῇ πρώτῃ· διότι ἡ γλώσσα τῶν σχημάτων τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ὅλου σώματος εἶνε διαρκέστερα καὶ βεβαιότερον καὶ διαρκέστερον ἐνεργεῖ ἐπὶ τὸν παιδευόμενον ἢ τὰ « πτερόβεντα ἔπη » κατὰ τὸν ποιητὴν.

Πᾶς φοιτητὴς σχολείου δὲν εἶνε μαθητὴς. Ὑπάρχουσι παῖδες, οἵτινες φαίνονται ὅτι φοιτῶσιν ἐν αὐτῷ μόνον ὅπως διέλθωσιν ὀλίγας ὥρας καθήμενοι καὶ οὐδεμίαν ἀλλήν ἐντύπωσιν ἐκεῖ ἀπολαύουσιν ἢ τὴν βιάθουσιν τοῦ μαθητικοῦ ἐδωλίου, ἐν ᾗ θέσει ἐκάθηντο. Ἄλλοι ἀντιλαμβάνονται τῶν λόγων ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ διδασκάλου· ἄλλοι τῶν ἐννοιῶν, ἀλλ' οὐχὶ τῶν αἰσθημάτων. Ἐντεῦθεν συμβαίνει καὶ ἐν τῷ ἀρίστῳ σχολείῳ οἱ μὲν τῶν μαθητῶν οὐδὲν σταθερὸν νὰ μανθάνωσιν οἱ δὲ μόνον ὀλίγον νὰ λαλῶσιν. Οἱ πλείστοι δὲ αὐτῶν γεμίζουσι τὴν κεφαλὴν καὶ ἐπιστρέφουσιν εἰς τὰ ἴδια μετὰ κενῆς καρδίας.

Ὁ μὴ αὐτουργῶς τῇ διδασκαλίᾳ παρακολουθῶν δὲν εἶνε ἀληθὴς μαθητὴς καὶ οὐδέποτε σταθερὰν ὠφέλειαν θὰ ἔχη ἀπὸ τῆς ἀκροάσεως διδασκαλίας.

Ἐτι δεόν νὰ διακρίνωμεν μαθητὰς καὶ ὁπαδοὺς. Οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Σωκράτους καὶ λοιπῶν ἦσαν ὁπαδοί. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἐνθουσιωδέστατοι ἑταῖροι καὶ μιμηταὶ μεγάλου καλλιτέχνου ὀνομάζονται ὁπαδοί. Ὁ Ξενοφῶν ἦτο μᾶλλον ὁπαδός, ὁ Πλάτων μᾶλλον μαθητὴς τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ἀριστοτέλης μαγίστωρ ἐγένετο καὶ ἰδίαν σχολὴν ἵδρυσε μὴ ὡς ποτε μαθητὴς ἦτοι τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ μέγα μέρος ἀντιθέτως τῷ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ. Ἀλλὰ τρόπον τινὰ ἐτιμωρήθη ἐπὶ ταύτῃ οὐδέποτε κερδήσας ὁπαδοὺς ἀλλὰ μόνον ἀπείρους μαθητὰς δι' ὅλων τῶν αἰώνων.

Ἡ ἱστορία ἐκάστου ἔθνους δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἱστορία τῆς παιδαγωγίας αὐτοῦ, καὶ ἡ παγκόσμιος ἱστορία ὡς ἱστορία τῆς παιδαγωγίας ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὰ πάντα βελτιοῦνται τῇ παιδαγωγίᾳ. Ἡ παιδαγωγία δύναται πλεον ἢ οἱ νόμοι. Ἡ λέξις *studium* παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ῥωμαίοις ἐσήμαινεν « σπουδὴν, κλίσιν πρὸς τι ». Περιφρημον εἶνε τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ μεγάλου Ῥωμαίου ἱστορικοῦ Κορνηλίου Τακίτου. (Χρον. 1, 1), « *sine ira et studio* » ἄνευ ὀργῆς καὶ κλίσεως, ἦτοι οὐδὲν πρὸς χάριν καὶ οὐδὲν πρὸς βλάβην, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀμερολήπτως. Ἡ σπουδὴ περὶ τὰ γράμματα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦν πράγμα τῆς καρδίας μᾶλλον ἢ τοῦ νοῦ. Ὅθεν σπουδὴ, ἐν τῇ ἀρχαίᾳ κυριολεκτικῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως, σημαίνει πρὸς τὴ συνήθει σημασίᾳ τῆς μαθήσεως: φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν, εἰλικρινὲς καὶ διηνεκὲς ἐνδιαφέρον, ἐπιθυμίαν, ἀγάπην καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὸ μανθάνομενον, τὴν σπουδαζομένην ἐπιστήμην.

Ἐπιστήμη καὶ συνείδησις παράγεται ἀπὸ τοῦ εἰθέου. Ἄνευ συνειδήσεως οὐδεμίαν ἀληθῆς ἐπιστήμην. Οὐδεμίαν ἀληθῆς ἐνέργειαν τοῦ νοῦ ἄνευ ἐννοίας τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἀρετῆς.

Δὲν δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν ἀληθῶς μὴ παιδαγογοῦντες συνάμα. Ὅστις εἶνε καλὸς διδάσκαλος εἶνε καὶ καλὸς παιδαγωγός. Ἀλλ' ὁ καλὸς παιδαγωγός δὲν εἶνε πάντοτε καὶ καλὸς διδάσκαλος· διότι παρὰ τοῦτον ἀπαιτοῦνται πλείονες γνώσεις ἢ παρ' ἐκείνου. Κακῶς διδάσκειν ταῦτόν τῷ κακῶς παιδεύειν, διαστρέφειν.

Ὑπερβολικὸς ζῆλος καὶ ὑπερβολικὴ ἐνασχόλησις βλαβεραὶ οὐχ ἥττον ἢ ὀλιγοφροσύνη καὶ ἀργία, ἢ ἀφέλεια. Πᾶν τὸ ὑπέρμετρον κακόν. *Ne quid nimis!* « Μηδὲν ἄγαν! » « πολὺ ὀλίγον καὶ πολὺ πολὺ εἶνε ὕλων τῶν μωρῶν σκοπός! » « Μέτρον ἐν πᾶσι! » « Πᾶν μέτρον ἄριστον » κτλ. λέγουσιν αἱ παροιμίαι καὶ οἱ σοφοὶ ὅλων τῶν ἔθνων καὶ τῶν αἰώνων.

Ἀπρέπειαί τινες τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἠθικὰ ἐλαττώματα, ἐλλείψεις τοῦ ἠθους, καὶ τοῦ προσωπικοῦ τρόπου ἀποφεύγονται καὶ παύονται μόνον διὰ τοῦ καλοῦ παραδείγματος.

Τὸ κακόν, ὡς καὶ τὸ καλόν, δὲν εἰσέρχεται εἰς τὰς νεκρὰς ψυχὰς ἐξαίφνης καὶ βιαίως, ἀλλὰ πάντοτε βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαίσθητως λιποδύτου δίκην « *Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo* » ἦτοι αἱ σταγόνες κοιλαίνουσι τοὺς λίθους οὐχὶ δυνάμει, ἀλλὰ σταλάζουσιν. Τὸ κακόν ὡς καὶ τὸ καλόν μανθάνομεν τῇ ἐπαναλήψει καὶ τῇ ἀσκήσει. Διὰ τῶν πολλῶν συστάσεων καὶ ἐπαίνων διεγείρομεν ἐξ ἴσου τὴν δυσπιστίαν, ὅσω καὶ διὰ τῶν πολλῶν νοουθεσιῶν· ἐπειδὴ συχνὴ σύστασις τοῦ καλοῦ ἀκούσιως πως ποιεῖ τὸν παιδαγωγούμενον νὰ ὑπονοήσῃ, ὅτι ἐν ἐκείνῳ ὑποκρύπτεται προσωπικόν τι συμφέρον τοῦ παιδαγωγοῦ.

Μετὰ συνέσεως, περισκέψεως καὶ προσοχῆς χωρῶμεν εἰς τὸ ἔργον τῆς

παιδαγωγίας μηδεμίαν δεικνύοντες ἀβεβαιότητα, μηδεμίαν συστολήν ἢ φόβον· διότι ἡ τοιαύτη ψυχικὴ κατάστασις τοῦ παιδαγωγούντος δυσχεραίνει τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ ἀφαιρῆναι τοῦ παιδαγωγουμένου τὴν δέουσαν πεποίθησιν περὶ τῆς ἐκείνου ἰκανότητος. Δυσπιστῶμεν ἑαυτοῖς, ἐξετάζωμεν τὰς ἡμετέρας γνώσεις καὶ δυνάμεις ὅσω τὸ δυνατόν αὐστηρῶς, ἀλλὰ μὴ πρὸς Θεοῦ ἐνώπιον τῶν μαθητῶν ἡμῶν! Ἐκαστον πράγμα ἔχει τὸν ἑαυτοῦ καιρὸν καὶ τόπον. Ἐὰν πάντα ἐγκαίρως καὶ ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ!

Ὁ τέλειος διδάσκαλος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἔχει νὰ ἐκτελέσῃ συγχρόνως διπλοῦν, ἢ μᾶλλον τριπλοῦν καὶ τετραπλοῦν ἔργον. Πρῶτον νὰ διδάξῃ ἀρμοδίως τὸ θέμα τῆς διδασκαλίας καὶ δεύτερον νὰ ἐπιτηρῇ ἐν αὐτῇ διηνεκῶς ἑαυτὸν καὶ τοὺς μαθητάς. Ἐὰν δ' ἔχῃ πολλούς, τότε εἰς τὸ τριπλοῦν τοῦτο ἔργον προστίθεται καὶ τέταρτον, τουτέστι διαρκούσης τῆς διδασκαλίας ὀφείλει νὰ δεσπόζῃ αὐτῶν διὰ τινῶν χειρονομιῶν καὶ τερῆ προσεκτικῶν εἰς τὰ διδασκόμενα. Ἐὰν ὁ διδάσκων στερῆται ἐνὸς μόνου τούτων τῶν προτερημάτων, ἡ διδασκαλία αὐτοῦ εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνωφελής. Ἐναργῆ εἰκόνα τοιαύτης συγχρόνου τριπλῆς καὶ τετραπλῆς ἐργασίας παριστῶσιν ἡμῖν ἐκεῖναι αἱ πτωχαὶ γυναῖκες, αἵτινες βαρὺ φορτίον φέρουσαι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ $1=2$ παιδιά ἐπὶ τῶν ὤμων ἀνέρχονται καὶ κατέρχονται ἐπικινδύνους ἀνάντεις ἀτραποὺς νήθουσαι συνάμα καὶ ἄδουσαι! (Πάντη πραγματικῇ καὶ συγκινητικῇ εἰκῶν τοῦ κοινῶ βίου τῶν Δαλματῶν καὶ Μαυροβουνίων, ἀφ' οὗ ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης πραγματείας ἀνυψώθη ἐν τοῖς κορυφαίοις συγγραφεῦσι τῆς νεωτέρας Ἰταλίας. Σημ. τοῦ Γερμανοῦ μεταφρ.)

Ὁ παιδαγωγὸς ἔχει νὰ πολεμήσῃ 1) πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἐλαττώματα. 2) πρὸς τὰς ἰδίας συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, πολλάκις οὐχὶ ἀδίκους· 3) τὰς ἀδυναμίας, εὐμενείας καὶ δυσμενείας τῶν προσώπων, ἅτινα περιτοιχίζουσιν αὐτὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγουμένους. Ἀλλ' ὁ πόλεμος οὗτος πρέπει νὰ εἶνε πάντοτε ἀμυντικὸς καὶ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις ἐπιθετικὸς. Ἐὰν δὲ ἐν τῇ τοιαύτῃ ἀμύνῃ κατὰ τοσοῦτων ἀντιπάλων καὶ πολεμίων δυνάμεων ἐπὶ στιγμὴν ἀποβάλλῃ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος, κινδυνεύει νὰ προξενήσῃ μεγίστην βλάβην ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ παιδευομένοις.

Ὅσω πλεῖω καὶ μείζω ἐν γένει τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἴδια τοῦ παιδαγωγοῦ, τοσοῦτω πλεῖω καὶ μείζω τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Μετὰ τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων συναυξάνονται οἱ κίνδυνοι, αἱ εὐθύναι καὶ λύπαι καὶ μετὰ τούτων αἱ χαραὶ.

Ἐν τισὶ φάσεσι τοῦ ἀνθρώπινου βίου γίνονται οἱ υἱοὶ παιδαγωγοὶ τῶν

πατέρων καὶ οἱ ἀμαθεῖς τῶν παιδευμένων. Καίτοι ἡ τοιαύτη παιδαγωγία ὑπ' ὀλίγων ἀναγνωρίζεται, ἐν τούτοις ὑφίσταται ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου φύσει κλίνει πρὸς τὸ ἀγαθόν. Σφάλλονται δὲ συχνόντα οἱ μεταλλορῆχοι οἱ ἰσχυρίζομενοι ὅτι ἐκ τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς φέρουσιν εἰς φῶς τὸ εὐγενὲς μέταλλον! Τὸ παιδαγωγεῖν τινα ἐπίτηδες πρὸς κακὸς σκοπὸς εἶνε τὸ βαρύτερον ἔγκλημα, ὅπερ δύναται νὰ πράξῃ ἄνθρωπος. Ἐύτυχῶς ὅμως τοῦτο εἶνε καὶ τὸ δυσχερέστατον πάντων.

Δὲν ἀρκεῖ εἰς λαόν τινα νὰ γινώσκῃ ν' ἀναγινώσκῃ, δέον νὰ ἔχῃ καὶ καλὸν τι πρὸς ἀνάγνωσιν. Ὅταν λέγωμεν ὅτι γινώσκῃ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου, δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι γινώσκῃ καὶ ν' ἀναγινώσκῃ. Εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀπαιτεῖται καὶ νὰ ἐννοῆ τις τὴν ἐννοίαν τῶν λέξεων καὶ προτάσεων καὶ οἴκοθεν νὰ κρίνῃ, ἐν συντόμῳ νὰ δύνηται νὰ ἐκλέγῃ μόνος.

Ἐπάρχει τρόπος τοῦ διδάσκειν καὶ μανθάνειν, ὅστις ποιεῖ τὸν διδασκόμενον νευρικὸν καὶ πληροῖ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ νοσηρῶν φαντασιοσκοπιῶν καὶ βασανιστικῶν ὀνείρων.

Ἐκαστος ἀνθρώπος, ὅπερ εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ συνέθη ἔκτακτον τι καλὸν ἢ κακόν, ἐνθυμεῖται αὐτὸ διὰ βίου. Ἀλλὰ μᾶλλον ἐνθυμεῖται τὸ καλόν, ὅπερ ἀπήλαυσε, ἢ τὸ κακόν, ὅπερ ἔπαθε καὶ ὡς ἱερὸν κειμήλιον ἐκεῖνο διατηρεῖ πιστῶς ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἀναπολῶν μετὰ χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας, Ὁ ἀνθρώπος εἶνε ἄξιος, ὧν εἶδε καὶ δύναται.

Εἰκάζουσι καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ νόσος τῶν γεωμήλων, τῶν σταφυλῶν καὶ ἄλλων φυτῶν καὶ καρπῶν προέρχεται ἐξ ὑπερμέτρου λιπάνσεως. Καὶ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ ἐνίοτε αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει. Καὶ σήμερον συχνὰ ἄλλως πῶς διδάσκουσι, πράττουσι, γράφουσι, λαλοῦσι.

Οὐχὶ σπανίως κακὴ (οἰκιακὴ) παιδαγωγία εἶνε συνημμένη μετὰ καλῆς διδασκαλίας, καὶ τοῦναντίον μετὰ καλῆς παιδαγωγίας κακὴ διδασκαλία. Ἡ καλὴ παιδαγωγία συγκαλύπτει καὶ ἀναπληροῖ ἐν μέρει τὴν κακὴν διδασκαλίαν· ἀλλὰ πῶς δύναται ν' ἀναπληρώσῃ ἢ ἀποκρύψῃ ἢ καλῆ διδασκαλία τὴν κακὴν παιδαγωγίαν;

Ἐπάρχει ἀποφατικὴ τις ἀρετὴ, τουτέστιν ἀνθρώποι, οἱ ὅποιοι δὲν ποιοῦσι τὸ κακόν, ὅχι διότι δὲν ἔχουσι τὴν πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν καὶ θέλησιν, ἀλλὰ διότι δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος.

Ἄμα τὸ σχολεῖον παύσῃ τοῦ νὰ εἶνε νκός, γίναται σταυλός. Τὸ σχολεῖον ἔστω νκός τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς, πνευματικῆς συναθροίσεως καὶ εὐλαθείας, ἀλλὰ μὴ δεσποτικῆ καὶ κυλαστῆριον, μὴ

τόπος τῆς ἀκάμπτου ἀκίνησιος, τῆς βασάνου καὶ τῆς κακώσεως, τοῦ φθου καὶ τρόμου!

Οἱ διδάσκαλοι τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων δὲν πρέπει νὰ διδάσκωσιν οὐδὲν ἀντιφατικὸν ταῖς ἐπιστήμαις, ἄλλως βλάπτουσι μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσι διεγείροντες ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν νέων παντοίας ἀντιφάσεις καὶ διμάχας, αἵτινες στεροῦσιν αὐτοὺς τῆς ἀπαιτουμένης εἰς τὴν σπουδὴν γλήνης τοῦ πνεύματος καὶ τελευτῶσιν εἰς περιφρόνησιν πάσης θρησκείας. Οὐκ ὀλίγοι τῶν Γάλλων ἀθεϊστῶν τῷ δεκάτῳ αἰῶνι ἐξῆλθον ἐκ τῶν σχολείων τῶν Ἰησουϊτῶν.

Κληρικοί τινες ποθοῦσι λίαν τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῶν σχολείων, οὐχὶ ὡς καθῆκον ἀλλ' ὡς δικαίωμα, καὶ οὐχὶ ὅπως βελτιώσωσι τὴν νουλαίαν, ἀλλ' ὅπως δεσπόζωσιν αὐτῆς.

Β'.

Ἡ ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ τῷ σχολείῳ παιδαγωγία.

Ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ εἶνε οὐ μόνον οἱ γεννήτορες, οἱ μεταβιβάζοντες τοῖς τέκνοις τὰς ἑαυτῶν σωματικὰς, πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ιδιότητες, ἀλλὰ καὶ οἱ πρῶτοι τὰ μάλα ἐπιδρῶντες παιδαγωγοὶ κατὰ τὴν καλὴν καὶ κακὴν σημασίαν. Τοῦτα λέγοντες ἐκφράζομεν τὴν μεγάλην περὶ τῶν τέκνων εὐθύνην, ἣτις ἐπιβαρύνει τοὺς γονεῖς. Ἡ φύσις πλάττει καὶ γενεῖ βεβαίως ἀσθενεῖς καὶ δυστυχεῖς ἀνθρώπους, οὐδένα ὁμοίως κακόν. Τὰς κακίας μακθάνει ὁ ἀνθρώπος μόνον παρὰ τῶν ὁμοίων αὐτοῦ. Συνήθως ἐκεῖνας τὰς ιδιότητας λαμβάνει κληρονομικῶς παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, αἵτινες τῇ σωματικῇ καὶ πνευματικῇ ἐνεργείᾳ καὶ τῷ προαιρετικῷ ἀνήκουσι, ἦτοι βίωσιν τοῦ σώματος, βούλησιν, νοῦν, φαντασίαν· παρὰ δὲ τῆς μητρὸς μᾶλλον τὰς ἡσυχίας καὶ δεκτικὰς, ἦτοι εὐαισθησίαν, ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονήν, συμπάθειαν καὶ ἀντιπάθειαν, ἐν συντόμῳ ιδιότητος τῆς θυμικῆς δυνάμεως καὶ τῆς καρδίας.

Ὅταν ποτὲ οἱ ἄνθρωποι κάλλιον γνωρίσωσι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς λειτουργίας τῆς τροφῆς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτῆς εἰς ὅλον τὸν ἀνθρώπινον ὄργανισμὸν, καὶ ὅταν κάλλιον ἀνερευνηθῶσι τὰ μυστήρια τῆς τεκνοποιίας, τότε γενήσεται ἀμέσως ἰσχυροτέρα, ὠραιότερα καὶ εὐτυχεστέρα γενεὰ ἀνθρώπων. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ἐκείνων τῶν ἀγροτικῶν νεανίδων, αἵτινες ἀντὶ εὐτελοῦς μισθοῦ μισθοῦνται ὡς τροφοὶ καὶ οὕτω τὸ ἀριστὸν αἷμα τῆς ἕθους αὐτῶν εἶγε ἠναγκασμέναι νὰ πωλώσιν εὐωδέτερον ἀγρίου γάλακτος—ἐπὶ τῇ θέᾳ ἐκείνων τῶν πτωχῶν μικρῶν πλασ-

μάτων, ἅτινα μακρὰν μητρὸς καὶ πατρὸς ἐπὶ 18 μῆνας μέχρι 2 ἐτῶν πρέπει νὰ διαμείνωσι παρὰ ξένους καὶ ἀσυμπαθεῖς, πολλάκις κατωτάτης τάξεως ἀνθρώποις πρὶν ἢ τὸ πρῶτον γνωρίσωσι μητέρα καὶ πατέρα—ἐπὶ τῇ θέᾳ τοιούτων μητέρων, τῶν μὲν ἕντων φύσει ἀνικάνων εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ πρῶτου καὶ ἰερωτέρου μητρικοῦ καθήκοντος, τῆς γαλακτοτροφίας τοῦ ἰδίου αὐτῶν τέκνου, τῶν δὲ διεφθαρμένων ἐν ματαιότητι καὶ ἰδιότητει, ἐν ἀσπλαγγνίᾳ καὶ ἀσυνειδησίᾳ—ἐπὶ τῇ θέᾳ τοιαύτης παρὰ φύσιν ἀπανθρωπίας, ἣτις ἀπειλεῖ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσι, κατακυβάνει ἡμᾶς κίσθημα βδελυγμοῦ καὶ φρίκης πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν γενεάν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ αἰσθηθῆσα μετάθεσις ἀπὸ τῆς τροφῆς εἰς τὴν μητέρα, ἀπὸ τοῦ ἀγροτικοῦ βίου εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν ἐν τῇ μεγαλοπόλει, αἱ ἄμεσοι αὐταὶ καὶ πολέμιοι ἀντιθέσεις ἐνεργοῦσιν ἐπιβλαβέστατα εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ παιδίου, κωλύουσι τὰ μόλις ἀναβλαστάνοντα διανοήματα αὐτοῦ, συγχέουσι τὰς ἐννοίας καὶ κρίσεις καὶ ἀναβάλλουσι τὴν ὅλην πνευματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν.

Ἱερὸν καθῆκον τῶν γονέων καὶ κυβερνήσεων εἶνε νὰ διαδίδωσι καὶ ἀπικτωῖσι παρὰ τῶν ἐνηλίκων νέων, ἰδίως παρὰ τῶν μελλονόμενων τὰς πρώτας ἀναγκαιοτάτας γνώσεις πρὸς διατήρησιν τῆς συζυγικῆς υγιείας, πρὸς ἀποκόλυσιν καὶ διάδησιν νόσων τινῶν καὶ τὴν πρώτην ἐπιμέλειαν τοῦ παιδίου, ἐμβρίου ἔτι καὶ εἴτε νεογνοῦ βρέφους.

Ἐν ταῖς πλείστοις τῶν πολιτειῶν καὶ νῦν ἔτι συνάπτονται αἱ γάμοι λίαν κουφίνως καὶ ἄνευ τῶν προκαταρκτικῶν ἐκεῖνων γνώσεων ἵνατε ἡ γέννησις καὶ ἡ πρώτη ἀγωγή τοῦ τέκνου ἀφίενται ἔρμαιον τῆς τυφλῆς τύχης καὶ τῆς μᾶλλον βαναύσου δεισιδαιμονίας!

Αἱ στοιχειώδεις ἀρχαὶ τῆς ὑγιεινῆς (ἐπιστήμης τῆς διατηρήσεως καὶ ἐπιμελείας τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς υγιείας), ἣτις εἶνε ἡ σπουδαιότερα καὶ ὠφελιμώτερα τῶν ἐπιστημῶν, μένουσιν εἰσέτι καὶ πολλοῖς ἰατροῖς ἀγνώστοι.

Αἱ αἰσθήσεις, ταῦτα τῶν ἐξωτερικῶν ἡμῶν ἐντυπώσεων τὰ ὄργανα καὶ οἱ διερμηνεῖς ὅλων τῶν διανοημάτων καὶ αἰσθημάτων ἡμῶν καὶ σήμερον ἔτι δὲν ἐπιμελοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται, ὡς ἕξιον καὶ δεόν. Ἄλλ' ἀπαίδευτοι αἰσθήσεις, ἀπαίδευτον πνεῦμα. Ὅθεν ἡ πρώτη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ παιδαγωγία τοῦ παιδίου εἶνε ἡ παιδεία τῶν αἰσθήσεων αὐτοῦ.

Δὲν πρέπει νὰ δεκνύωμεν τοῖς μικροῖς παιδίοις λαμπρὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα δυσχερῶς ἐνεργοῦσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ νὰ μὴ ἐκθολύνωμεν καὶ ἐκθωπεύωμεν αὐτὰ χαριζόμενοι δουλοπρεπῶς καὶ ὅλας τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν ἐκπληροῦντες.

Φυλαττώμεθα τὴν φύσει ζωηροτάτην φαντασίαν τῶν παιδίων νὰ ἐρεθίζωμεν ἐτι πλέον δι' ὅλους μυθῶδων διηγήσεων καὶ πλαστῶν ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν, καὶ οὕτως ἄνευ ἀνάγκης ν' ἀπατῶμεν καὶ καθιστῶμεν αὐτὰ δεισιδαίμονα καὶ δειλά.

Μηδέποτε λέγωμεν τῷ παιδίῳ, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ πρόσωπον εἶνε ἀπαρέσκον ἡμῖν καὶ τοιοῦτον πρέπει νὰ ἦνε ἐπίσης καὶ αὐτῷ. Τὸ εὐρίσκειν ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ ἀντιπαθητικόν τι καὶ μὴ δύνασθαι ἀνακαλύψαι· καὶ ἐν τῷ ὄντως ἀπεχθεῖ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ καλὸν καὶ ὠραῖον προσὸν ἀποδεικνύει σμικρότητα καρδίας καὶ πνεύματος. Ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι πάντοτε μεμψιμοιροῦσι καὶ ψέγουσι τοὺς ἄλλους εἶνε οἱ ἥττον συμπαθητικοί, τὰ μάλιστα δὲ βελτιώσεως δεόμενοι.

Δὲν ἀνηρευνῆθη εἰσέτι, ὅποιαν δύναμιν ἔχουσιν ἐπὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ θυμικὸν τοῦ παιδίου ἢ μεταβολὴ τῆς θερμοκρασίας, αἱ διάφοροι τῆς ἡμέρας καὶ τοῦ ἔτους ὥραι, τὸ κλίμα κτλ. Ὡσαύτως ὅποιαν δύναμιν ὁ βαθμὸς τῆς ἠθικῆς ψυχρότητος καὶ θερμότητος, ἢ θυμικῆ ἰδιοσυγκρασία καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ἀνθρώπων, ἐν οἷς τὸ παιδίον αὐξάνεται.

«Variatio delectat et educat» ἡ ποικιλία τέρπει καὶ ὀδηγεῖ. Αἱ κινήσεις τῶν μικρῶν παιδίων δεόν νὰ γίνωνται κατ' ἐναλλαγὴν, ἢ ἐνασχόλησις αὐτῶν νὰ ἦνε ὅσω τὸ δυνατόν παντοῖα. Ὅσω νεώτερος ὁ ἄνθρωπος, τόσω θερμοτέρα ἢ ἰδιοσυγκρασία αὐτοῦ καὶ τόσω εὐκαλῶτερον ἀποκάμνει καὶ ἀηδίζεται. Ὅλοι αἱ αἰσθήσεις τοῦ βρέφους, ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ἢ καὶ πλείονες συγχρόνως ἐνσχολεῖσθωσαν μεθοδικῶς καὶ ἁρμονικῶς.

Τὰ πρὸς παιδείαν τοῖς παιδίοις διδόμενα πράγματα, εἰκονογραφικὰ βιβλία κτλ. ἐκλεγέσθωσαν μετ' ἐπιμελείας καὶ καλαισθησίας. Μὴ ἐμπεριχέτωσαν δὲ μηδὲν ἐπιβλαβὲς τῇ ὑγιείᾳ, ἀνάρμωστον καὶ ἀκατάληπτον τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ, δυσειδές, ἄκοσμον, ἐν συντόμῳ μηδὲν δυνάμενον νὰ προξενήσῃ βλάβην ἐκείνοις.

Φύσει ἀδύνατα παιδία ἐπιρρωννύωμεν βαθμηδὸν μετὰ πάσης προσοχῆς καὶ περισκεφῆς, ἀδρομερῆ δὲ προπαιδεύωμεν εἰς ἀβρότητα αἰσθημάτων. Διδάσκωμεν τὰ παιδία ὅσω τὸ δυνατόν πρῶτως νὰ αἰσθάνωνται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὠραίου ν' ἀποβάλλωσι δὲ τὴν αἰσθησὶν τοῦ ὀμοῦ καὶ δυσειδοῦς. Ἐναγωνίως προφυλαττώμεθα τὰ μικρὰ ἀπὸ μεγάλων κόπων καὶ ταραχῆς τῶν νεύρων, ἀπὸ τρόμου, φόβου καὶ παντοῖας ἀγωνίας. Δεικνύωμεν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ τὸν κόσμον, οὐχὶ ὅπως εἶνε, ἀλλ' ὅσω τὸ δυνατόν ὑπὸ τὴν ὠρσιότεραν καὶ εὐαρεστοτέραν ὄψιν. Ὅτι τὰ δυσάρεστα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πολὺ ταχέως αὐτόματα αὐτοῖς θὰ προσέλθωσι. Διη-

νακεῖ φαιδρότητι καὶ εὐδαίμονι εὐθυμίᾳ ἐθίζωμεν αὐτὰ πρῶτως πρὸς τὴν ἐνδύμωχον ἐλαίνην αὐτάρκη εὐθυμίαν, ἥτις οὐδέποτε ἐν τῷ βίῳ ἔδει νὰ ἐγκαταλίπη ἑμᾶς, καὶ προπαρασκευάζωμεν ἄριστα, ὅπως τὰς μετέπειτα παντοῖας δυστυχίας καὶ θλίψεως ὑποφέρωσιν ἀξιοπρεπῶς καὶ ὑπερνικήσωσι γενναίως.

Δὲν ἐννοῶ, διὰ τί οἱ πλούσιοι τοσαῦτα περιττὰ ἐπιπλά καὶ πολυτελεῖας πράγματα ἔχοντες ἐν ταῖς αὐτῶν μεγάροις τοσαύτω σπανίως θέτουσι μουσικὸν ὄργανον ἐν τῷ δωματίῳ τῶν παιδίων αὐτῶν. Ἡ ἀπλουστάτη μουσικὴ, ὁ ἦχος συριγγίου, χορδῆς κ.τ.δμ. φαιδρύνει ὁμέσως τὴν παιδικὴν ψυχὴν. Διὰ τῆς μουσικῆς τὸ παιδίον παιδεύεται ἐν τῷ ὄρατι. Τοσοῦτοι διατηροῦσι Κανάρια πτενὰ, τὰ ὅποια διὰ μικρῶν περιστρόφων καὶ θηκῶν δίκην μουσικῶν ὀργάνων διδάσκουσι—διὰ τί δὲν θέτουσιν καὶ ἐν κλειδοκύμβαλον παρὰ τὸ λίανον τοῦ τέκνου αὐτῶν. Ἡ ἔσφορις τοῦ βρέφους ἀναπτύσσεται βραδέως καὶ ἐν γένει κατ' ἀρχὰς ἐπέχει δευτερεύουσιν θέσιν. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἢ γεῦσις, ἥτις τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ἡλικίας τοῦ σοφοῦ ἀνθρώπου—homo sapiens τὰ μύρια δύναται νὰ ὑποφέρῃ ἀπαθῶς.

Αἱ φυσικαὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ θυμικοῦ δυνάμεις, αἵτινες ὡς βλαστῆς πρὸ τῆς γεννήσεως ἤδη ἐμρύνονται τὸ πλεῖστον ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ἀνθρώπου, εἶνε ὅλοι κατὰ τὴν διδασκαλίαν θεολόγων τινῶν «ἐκ θεμελίων κακῆς». Ἄλλ' αἱ πλείστα κακαὶ ἰδιότητες τῆς ἡμετέρας νεολαίας αἱ ἐσπέρματι καταφαινόμεναι εἶνε ἢ κληρονομία τῶν γονέων ἢ ἀποτέλεσμα τῆς πρώτης παιδαγωγίας, τουτέστι τῆς στρεβλῆς ἢ μηδεμιᾶς ἀγωγῆς.

Αἱ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ νόσοι τῶν μικρῶν παιδίων δὲν διεσαφήθησαν εἰσέτι ἀρκούντως. Ἄλλ' οἱ ἰατροὶ καὶ παιδαγωγοὶ εἰθισμένοι εἰσὶν ἀντὶ νὰ μελετῶσιν ὅτι δὲν ἐννοοῦσι, νὰ καταφρονῶσι καὶ ὀλιγωρῶσιν. Ἐπειδὴ ὁ μικρὸς πτωχὸς πολίτης τοῦ κόσμου δὲν δύναται νὰ περιγράψῃ, ὅπερ πάσχει πάθος, ἐκεῖνοι ἢ δὲν πιστεύουσιν αὐτὸ ἢ σπεύδουσι νὰ παρέλθωσιν αὐτὸ ὅσω τὸ δυνατόν ταχέως. Δίδουσι τῷ μικρῷ παιδίῳ τὰ αὐτὰ τοῖς ἐνήλεξι φάρμακα, μόνον εἰς μικροτέρας δόσεις καὶ ταύτας οὐχὶ πάντοτε ἐν λογικῇ ἀνκλογίᾳ. Ὅρίζουσι διὰ συνταγῆς τῷ βρέφει τὸ αὐτὸ φάρμακον νομίζοντες ὅτι τὴν νόσον αὐτοῦ ποῦ καὶ ποτε παρετήρησαν ἐν τινὶ ἐνήλεξι. Καὶ οὕτω πράττουσι πολλοὶ παιδαγωγοὶ πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαιδευτοί, αἵτινες ἐν τῷ ὄρειλον νὰ ἦνε οἱ ψυχίατροι τῶν ὑπ' αὐτῶν παιδευομένων εἶνε οὐχὶ σπανίως οἱ χειρίστοι φαρμακεῖς ἐπαιτιώμενοι τὰς αὐτῶν ἀποτυχίας τὸν παιδαγωγούμενον καὶ ἤδη ἐν τοῖς πρώτοις ἔτεσι τῆς ἡλικίας τοῦ παιδίου ψέγουσι καὶ ἐπιτιμῶσι τὴν «ρίζαν

αὐτοῦ διαφθοράν», καὶ «ἀδιόρθωτον» ἀμέλειαν, ἀπροσεξίαν, κακίαν κ.λ. κ.λ. ἀντὶ κάλλιον νὰ παρατηρῶσι καὶ ἰατρεύωσιν. Ὅπου παύει ὁ παιδαγωγικὸς νοῦς καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιτηδεύτης, ἐκεῖ ἄρχονται οἱ θόρυβοι καὶ αἱ ταραχαί, αἱ ἐπιτιμήσεις καὶ τιμωρίαι. Πᾶν νεογενὲς παιδίον εἶνε καλὸν ἀγαθόν, ὅταν ᾖ ὑγιὲς καὶ ὀρθῶς αὐτῷ προσφέρονται οἱ περὶ αὐτό.

Πρώϊμος μεθοδικὴ σκληραγωγία προφυλάττει τὸ παιδίον διὰ βίου, ἀπὸ πολλῶν νοσημάτων καὶ εἶνε ἀληθὴς θησαυρὸς ἐν τοῖς μετέπειτα δυστυχίμασιν, ἐν πτωχείᾳ καὶ διωγμοῖς.

Ἐὰν πρώϊμος ἐθίζωμεν τὰ παιδία νὰ συνεργάζωνται ἐν τῇσκευασίᾳ τῶν φαγημάτων αὐτῶν, τῆς στρωμνῆς, τῶν παιδιῶν κ.λ. θὰ ἐπετυγχάνωμεν οὕτω πολλῶν καλῶν, πρὸ πάντων ὅμως ἡ νεολαία θὰ ἐγνώριζε νὰ ἐκτιμᾷ τὴν τιμὴν καὶ ἀξιοπρέπειαν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀξίαν!

Δὲν εἶνε σκόπιμον ν' ἀνταμείβωμεν δώροις ἢ χρήμασι πᾶσαν μικρὰν πράξιν τῶν παιδιῶν, ἥτις οἴκοθεν, οὕτως εἰπεῖν, ἐννοεῖται καὶ εἶνε ἀπλοῦν καθήκον εὐχαριστίας πρὸς τοὺς γονεῖς ἢ τὸν διδάσκαλον.

Αἱ τοσοῦτω ἀπαραίτητοι εἰς τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ῥώμην τοῦ παιδίου σωματικαὶ δέον νὰ ἡδύνωνται πάντοτε καὶ ἀποβαίνωσιν ἠθικῶς, τερπναὶ τῇ νεολαίᾳ, διὰ τοῦ ὀμιλητικοῦ καὶ τῆς εὐτραπέλειας. Ἄξιον τοῦ κόπου θὰ ᾖν βεβαίως ν' ἀνερευνησῶμεν ἀκριθέστερον, πόσα ὀφείλει τῇ πρώτῃ παιδαγωγίᾳ ἕκαστος τῶν πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς ἔθνους μεγάλων ἀνδρῶν καὶ εὐεργετῶν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν ταῖς Βαλεάροις νήσοις (Πιτυούσαις) ἐπικρατεῖ ἡ ὠραία συνήθεια τοῦ νὰ μὴ δίδωσι πρόγευμα τοῖς παιδίοις πρὶν ἢ γυμνασθῶσι τῇ σφενδόρῃ ἢ ἄλλῳ τινὶ ὄργανῳ καὶ διεγείρωσιν οὕτω τὴν ὄρεξιν αὐτῶν. Τοῦτ' αὐτὸ ὄφειλε νὰ γίνεται καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ ἡμεῖς ἔδει νὰ μὴ δίδωμεν αὐτοῖς οὐδὲν φάγημα, οὐδὲ λίχνευμα, οὐδὲ παιδιάν κ.λ. πρὶν ἢ διὰ τινος κόπου γίνωσιν ἄξιοι νὰ λάβωσιν αὐτό. Πᾶν τὸ μετὰ κόπου ὑφ' ἡμῶν κτώμενον εὐφραίνει ἡμᾶς ἀσυγκρίτως πλέον ἢ τὸ ἄνευ τῆς ἡμετέρας συνεργείας εὐρεθὲν ἢ δωρηθὲν ἐστίμιμον πρᾶγμα. Διὰ τῆς αὐτουργίας τὰ παιδία μαθάνουσι νὰ ἐκτιμῶσι τὴν τε ἐργασίαν καὶ ἀξίαν τὴν ἰδίαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων. Ὁ ἐν αὐτουργίᾳ καὶ χρηματισμῷ ἀνατεθραμμένος βεβαίως δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄσωτος, ἢ μᾶλλον τουναντίον.

Ὁ πλούσιος μὴ διατηρεῖτω διδάσκαλον τῷ ἑαυτοῦ οἴῳ ἐν τῇ ἰδίᾳ οἰκίᾳ μετὰ τῆς αὐτοῦ οἰκογενείας, τῶν αὐτοῦ ὑπηρετῶν καὶ κολάκων· ἄλλως δὲ πτωχὸς διδάσκαλος συχνάκις δέον νὰ γίνεται ὁ ὑπηρετῆς τῶν ὑπηρετῶν καὶ ὁ κολαξ τῶν κολάκων τοῦ ἑαυτοῦ κυρίου. Καὶ τότε οἴχεται τὸ κύριος αὐτοῦ καὶ μετὰ τούτου πᾶσα ἐπιτυχὴς παιδαγωγία.

Ὅταν ὁ παῖς ἔχη πολλοὺς κατ' ἰδίαν διδασκάλους, τότε συγγεῖται πολὺ εὐκόλως ἐν τῷ νῷ αὐτοῦ ἡ τοῦ ἐνὸς διδασκαλίας μετὰ τῆς τοῦ ἄλλου, ἐκάστου αὐτῶν ἔχοντος διέφορον χαρακτῆρα καὶ διδασκαλίαν καὶ συνήθως οὐδέποτε φροντίζοντος περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἄλλων. Ἄλλ' εἰ καὶ οἱ τῆς αὐτῆς οἰκίας ἴδιοι διδάσκαλοι ὅλως φιλικῶς προσφέρονται ἀλλήλοις, ἐντούτοις διαφέρουσι πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὰς αὐτῶν θεωρίας, ιδέας, τοὺς τρόπους, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου· διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε συνηγμένοι ἀπὸ διαφόρων χωρῶν οὐχὶ σπανίως ὡς γύττοι διαφόρου μεγέθους καὶ ποιότητος περιστάνται τὴν ἐστίαν τοῦ παρέχοντος αὐτοῖς τροφὴν καὶ στέγην.

Ἐὰν οἱ πλούσιοι δὲν θέλωσι νὰ συμφοιτῶσιν ἐν τοῖς σχολείοις τὰ αὐτῶν τέκνα μετὰ τῶν τέκνων τῶν πτωχῶν, τότε οἰκοδομησάσθωσαν ἴδια σχολεῖα, ἀλλὰ μὴ ἀρέτωσαν ἐκεῖνα ν' ἀνατρέφονται ἀπομεμονωμένα τῆς λοιπῆς νεολαίας τῆς χώρας ὡς κατοικίδια πτηνὰ ἐν κλωθῆσι ἢ ὡς κατάδικοι.

Οἱ ἴδιοι διδάσκαλοι τῶν μεγάλων οἰκῶν εἶνε οὐχὶ σπανίως ἄνθρωποι, οἵτινες συνενοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς τὰς βδελυρωτάτας κακίας τῶν πλουσίων καὶ τῶν πτωχῶν. Ὁ κατ' οἶκον διδάσκαλος πλουσίας οἰκογενείας ἀναγκάζεται πολλάκις παρὰ τὴν αὐτοῦ κρείττω γνώμην καὶ συνείδησιν καὶ μόνον τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου ἕνεκα νὰ γίνηται ὅτε μὲν τῆς μερίδος τῶν παιδῶν κατὰ τῶν γονέων καὶ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτε δὲ τῆς μερίδος τῶν γονέων κατὰ τῶν παιδῶν, καὶ ἄλλοτε τῆς μερίδος τῆς οἰκοδεσποίνης καὶ μητρὸς κατὰ τοῦ χείρονος (inferioris) συζύγου καὶ οὕτω καθεξῆς πρὸς μεγάλην ζημίαν τῆς παιδαγωγίας τῶν τέκνων. Δὲν εἶνε μακρὸς χρόνος, ἀφ' ὅτου τὸν κατ' οἶκον διδάσκαλον αἱ πλούσιοι καὶ ἀριστοκρατικαὶ οἰκογένειαι μετεχειρίζοντο χεῖρον τοῦ κατωτάτου ὑπέρτου. (Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις οἱ παιδαγωγοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι πεπαιδευμένοι δοῦλοι (servi litterati), οἱ ἀναγνώσται, γραφεῖς (amanuenses οἱ διὰ χειρὸς δουλεύοντες), ταχυγράφοι (notarii), ἀντιγραφεῖς (librarii) κ.λ. δοῦλοι ὡς γνωστὸν, οἵτινες κατὰ τὴν παιδείαν καὶ τὰ ἔθνη ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνώτεροι τῶν κυρίων καὶ δεσποτῶν αὐτῶν. Σημ. τοῦ Γερμαν. μεταφραστοῦ).

Κατὰ τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα τοῦ Prato (πὸλ. τῆς Τοσκάνης 48 κοιλόμε. ΒΔ. τῆς Φλωρεντίας μετὰ 36,000 κατοίκ. Σημ. τ. μεταφρ.) ἦτο ἐπιτετραμμένον εἰς τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα νὰ βαπτίσωσιν ἢ δεκρῶσι τῇ βάρβάρῳ κτλ. τὸν υἱόν, ὁ πάππος τὸν ἔγγονον, προέγγονον καὶ πρακπέγγονον, ὁ ἀνὴρ τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, ὁ πενθερὸς τὴν νύμφην, ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός τὸν νεώτερον, ὁ θεῖος τὸν ἀνεψιόν, ὁ κύριος τὸν ὑπηρετὴν, ὁ δημόσιος διδάσκαλος τὸν μαθητὴν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως ἵνα ὁ δέρον οὐ μὴ φονεύσῃ τὸν

δεδόμενον, μὴ θραύσῃ οὐδὲν μέλος αὐτοῦ μηδὲ αἱματώσῃ αὐτόν». Οὕτως εὐρίσκουμεν ἐνιαχοῦ τὸ δίκαιον τοῦ ῥαβδισμού (jus virgae) ὡς προσθήκην καὶ παράρτημα τοῦ φυσικοῦ δικαίου (jus naturale).

Ὁ μαθητὴς ὁ διὰ διαβολῶν θηρεύων τὴν εὐνοίαν τῶν αὐτοῦ διδασκάλων ἢ ἄλλῳ τι ὄφελος δέον νὰ τιμωρῆται πάντοτε δημοσίᾳ παρότις τοῦ διαβαλλομένου, καὶ ἐν περιπτώσει ἐπαναλήψεως νὰ ἀποδιώκηται τοῦ σχολείου.

Υπάρχουσι δυστυχῶς ἐκπαιδευτήρια καὶ οἰκογένειαι, ἐν αἷς ἡ νεολαία διδάσκεται μάλιστα τὴν κατασκοπὴν καὶ διαβολὴν.

Τὸ κενόν, ὅπερ ὁ νέος αἰσθάνεται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ μὴ ἔχων οἰκογενεῖαν, εἰς ἣν ἠδύνατο νὰ προσκολληθῇ ἐξ ὅλης καρδίας, ἐνεργεῖ ἐπιβλαβῶς εἰς τε τὴν ὅλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν καὶ τὴν φιλεργίαν.

Ἡ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων παιδαγωγία ἦτο συνάμα οἰκιακὴ καὶ δημοσία, ἡ δὲ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἐν πλείσταις περιπτώσει μόνον ἰδιωτικὴ, ἢτοι μῆτε οἰκιακὴ ἢ οἰκογενεϊακὴ μῆτε δημοσία. Δημοσία παιδαγωγία ἐστερημένη τοῦ πνεύματος τῆς ἐλευθερίας ἐν λόγῳ καὶ γραφῇ, ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ, εἶνε χείρων τῆς κακῆς ἰδιωτικῆς παιδαγωγίας. Ἐὰν πλείονες ἀληθῶς πεπαιδευμένοι γονεῖς καὶ πλείονες καλὰ θελήσεις ὑπῆρχον, θὰ συνεβούλευον τὰς ἰκανωτάτας εἰς τοῦτο καὶ μὴ πολυασχόλους μητέρας, ἀδελφάς, θείας κτλ. νὰ διδάσκωσι τὰ τέκνα τῆς αὐτῶν οἰκογενείας καὶ τῶν συγγενῶν καὶ γειτόνων τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς οἰκιακῆς διδασκαλίας, συνεχίζουσαι οὕτω τὸν οἰκιακὸν βίον ἀντὶ τοῦ διακόψαι αὐτὸν ἐξαίφνης καὶ οὕτως ἀποτόμως διὰ τῶν δημοσίων σχολείων καὶ τῆς ξένης διδασκαλίας τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων διδασκάλων.

Θὰ ἦτο καλόν, ἐὰν οἱ γονεῖς ἢ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν αὐτοὶ ἐνίοτε παρήσαν τὴν διδασκαλίαν. Ἦν ἐν τοῖς δημοτικοῖς καὶ μέσοις σχολείοις τὰ τέκνα αὐτῶν διδάσκονται. Οἱ μαθηταὶ οἱ μόνον κατ' ἰδίαν διδασκόμενοι δέον ἐπιτινας μῆνας τοῦλάχιστον νὰ φοιτήσωσι καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις. Ἐὰν ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ θρησκευτικὴ, ἡ ἰδίαν καὶ ἡ κοινωνικὴ, ἡ οἰκιακὴ καὶ ἡ δημοσία παιδεία δὲν συμφωνοῦσιν ἀλλήλαις, τότε ἡ ἀγωγή εἶναι πάντοτε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀτυχῆς.

Τὸ σχολεῖον μὴ ἔστω στρατῶν μηδὲ μοναστήριον. Τὸ σχολεῖον ὀφείλει νὰ ἐκπαιδεύῃ ἀνθρώπους, ἀλλ' οὐχὶ στρατιώτας, μῆτε μοναχοὺς.

Ἡ γυνὴ ὡς μήτηρ δίδει τῷ τέκνῳ οὐ μόνον σῶμα καὶ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ διαπλάττει τὴν καρδίαν καὶ τὸ θυμικὸν αὐτοῦ καὶ πλάττει τὴν πρῶτην

αὐτοῦ γλώσσαν (ὅθεν «ἡ μητρικὴ γλῶσσα»). Τὰ ἐλαττώματα τοῦ χαρακτῆρος τῆς γυναικὸς εἶνε σχεδὸν πάντοτε συνέπεια τῶν ἀδυναμιῶν καὶ σφαλμάτων τοῦ ἀνδρός. Θυγατέρες τινὲς εὐπρόριον γονέων φαίνονται ὅτι ἀνατρέφονται μόνον. ὅπως φέρωσι τῷ ἀνδρὶ προίκα. Αἱ γυναῖκες ἔμφυτα ἔχουσαι τὴν ὑπομονὴν καὶ τὸ ἐράσμιον, τὴν εὐθυμίαν καὶ φιλοκαλίαν, καὶ πλούσιον πνεῦμα θὰ ἦσαν οἱ ἀρμοδιότατοι προπαιδευτικοὶ διδάσκαλοι ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, τῶν ὠραίων τεχνῶν καὶ τῶν τεχνικῶν κλάδων, ὅσοι δὲν ἀπαιτοῦσι μεγάλην σωματικὴν δύναμιν. Τοιαύτη χρῆσις τῆς γυναικὸς ἐν πολλαῖς περιπτώσει θὰ ἐμετρίαζε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν δουλικὴν ὑποταγὴν αὐτῆς, ὁ ἀνύψου τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ ὑπόληψιν τοῦ ὠραίου φύλου καὶ οὐσιωδῶς θὰ ἐβελτίου τὴν παρούσαν λυπηρὰν κατάστασιν αὐτοῦ, ἥτις κατὰ μέγαν μέρος εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ταπεινῆς καὶ ἀναρμοδίου ἐνασχολήσεως αὐτοῦ.

ΔΙ ΠΕΝΤΕ ΑἴΩΓΑΙ

ΓΗΘ

ΕΡ. ΛΕΓΟΥΜΕ.

(συνέχ. ἴδε σελ. 398).

Θὰ προβάλω τρίτην ἀγωγὴν, καὶ τετάρτην καὶ πέμπτην. Ἄλλ' ἂς προβῶμεν κατὰ σειρὰν, καὶ πρὸ πάντων μὴ ἔχετε φόβον. Το πρόγραμμά μου θὰ διαρκέσῃ ἕνα λεπτό. Ἀπὸ τοῦ Πανθίου ἂς μεταβῶμεν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Faubourg-Poiss-annière. Συμπεραίνετε ποῦ σὰς ἄγω. Μάλιστα! Εἰς τὸ Ὁδεῖον. Ἐνταῦθα εἶνε ἡ ἀγωγή τῆς φωνῆς. Δὲν εἶνε παράδοξον, ὅτι διὰ πάσαν ἡμῶν ἀσκήσιν ὑπάρχουσι καθηγηταί, μόνον δὲ οὐδεὶς ὑπάρχει διὰ τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον καθ' ἑκάστην μᾶς χρησιμεύει, καὶ εἰς πάσαν ἡμῶν ἐργασίαν; Μᾶς διδάσκουσι τὸ κολυμβᾶν, τὸ χορεύειν, τὸ πυγμομαχεῖν, τὸ γυμνάζεσθαι, τὸ ξιφασκεῖν, ἀλλ' οὔτε τὸ ἀναγινώσκειν οὔτε τὸ ὁμιλεῖν. Ἐπι δὲ πολὺ μᾶλλον, ἐν τοῖς Λυκείοις ἐνίοτε διδάσκονται κακῶς.

Ἐν τῶν τέκνων μου ἔπρεπέ ποτε νὰ ἀπαγγείλῃ μῦθόν τινα τοῦ Λαφονταίνου καὶ ἐνεθυμείτο δυστυχῶς πρὸς τοῦτο τὰς συμβουλὰς, τὰς ὁποίας τῷ ἔδωκα. Ἦτο τάσῃ ἀνόητον, ὥστε νὰ προφέρῃ καλῶς τὸν μῦθόν του. Παρευρεθέντες οἱ συμμαθηταὶ του ἐξερράγησαν εἰς δυνατὸν γέλωτα, ὁ δὲ καθι-

γητής του τῷ εἶπεν αὐστηρῶς: Παιδί μου, δὲν ἀναγινώσκουσιν οὕτως, ἢ ἀνάγνωσίς σου εἶνε γελοία!

Τὸ σχολεῖον Monge διαρρηγνύει τὴν ἀρχαίαν ταύτην σχολήν. Ἀπὸ μὲν ἤδη διδάσκεται ἐνταῦθα ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν ὑπὸ τοῦ κ. Regnier. Ἀλλ' ὅπως τὰ μαθήματα διατηρήσῃσι πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἰσχύν, πρέπει ἡμεῖς νὰ πεισθῆτε περὶ τοῦ ὠφελίμου αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἀποτείνωμαι πρὸς πάντας ὑμᾶς.

Ἔμεῖς διδάσκαλοι! Ἡ τέχνη τοῦ ἀναγινώσκειν βοηθεῖ ἄρα ὑμᾶς ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὥστε νὰ μὴ ἐξαντλησθε διδάσκοντες. Ἡ φωνὴ εἶνε τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὑμεῖς ἐργάζεσθε. Σὰς μανθάνει νὰ τὴν μεταχειρίζησθε, ἵνα διδάσκητε, ἵνα φείδησθε αὐτῆς. Ἡ φωνὴ εἶνε τὸ ὄργανον, δι' οὗ ὑμεῖς πείθετε. Σὰς μανθάνει νὰ τὴν μεταχειρίζησθε, ὅπως κερδίζητε τὸ οὖς τῶν μαθητῶν σας, διότι ἀκριβῶς διὰ τοῦ ὠτὸς εἰσέρχεται τις εἰς τὴν καρδίαν καὶ εἰς τὸν νοῦν.

Ἔμεῖς παῖδες! Θὰ σὰς εἶπω ἤδη ὅποια εἶνε ἡ ἀδυναμία σας. Τί σὰς δυσαρρεστεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ μαθητείᾳ σας; Τὸ ἀποστηθίζειν. Ἄν δὲ θέλετε ταχύτερον νὰ μανθάνητε τὸ μάθημά σας, ἀρχίσατε νὰ ἀναγινώσκητε τοῦτο καλῶς. Τὸ ἀναγινώσκειν καλῶς μάθημά τι, εἶνε ταῦτ' οὗ γινώσκειν αὐτὸ ἀπὸ στήθους κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὁ ἦχος τῆς προφερθείσης λέξεως εἰσάγει αὐτὴν εἰς τὸ πνεῦμά σας καὶ τὴν διατηρεῖ ἐκεῖ στερεῶς. Θέλετε ἀπόδειξιν τούτου; Ἔχω παλαιὸν μνημονικόν, τοῦ ὁποίου ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ποιοῦμαι χρῆσιν, τὸ ὑμέτερον εἶνε νέον καὶ ζωηρόν. Εἰς ἕκαστον ὄμω; ἐξ ὑμῶν θὰ κάμω τὴν ἐξῆς πρότασιν. Ἄς λάβωμεν ἀμφότεροι τεμάχιόν τι οἰονδῆποτε μέχρι τοῦδε ἐντελῶς ἡμῖν ἄγνωστον, ὅπως τὸ ἀποστηθίσωμεν. Στοιχηματίζω ὅτι ἂν ὑμεῖς πρὸς τοῦτο χρειασθῆτε 25 λεπτά, εἰς ἑμὲ θὰ ἀρκέσωσι μόνον 15. Διατί; Ἐπειδὴ ἀντὶ νὰ ἐγχαράξω μετὰ πόνου τὰς λέξεις διὰ μηχανικῆς ἐπαναλήψεως, χρησιμοποιοῦ τὴν φωνὴν μου καὶ τὸν νοῦν μου πρὸς τοῦτο, ὅπως ἐπιβοηθήσω τὴν μνήμην μου. Δοιπὸν! Θὰ ἀφεθῆτε ὥστε νὰ νικηθῆτε κατὰ τὴν ταχύτητα ὑπὸ ἐβδόμηκονταετοῦς μαθητοῦ; Δανείσθητε παρ' αὐτοῦ τὸ μέσον, τοῦ νὰ ἐλευθερωθῆτε ταχύτερον τῆς ἐργασίας. Μάθετε νὰ ἀναγινώσκητε.

Ἔμεῖς δὲ πρεσβύτεροι μαθηταί, ἐπιδόθητε εἰς τοῦτο ἕνεκα ἄλλης αἰτίας! Πάντες ὑμεῖς εἰσθε προωρισμένοι δι' ἐπιστημονικόν τι καὶ ἐλευθέριον ἔργον. Θὰ γίνεσθε ποτε δικηγόροι, δικασταί, λατροί, βιομήχανοι. Θὰ ἔλθετε εἰς ἀνάγκην νὰ ἐκφωνήσητε λόγους, νὰ ἀναγνώσητε ἀναφοράς, νὰ δώσητε εὐθύνας, καὶ νὰ ἀντικροῦσθε τοιαύτας, νὰ ἀναπτύξητε διάφορα. Ἡ τέχνη λοιπὸν τοῦ ἀναγινώσκειν δὲν εἶνε ὑμῖν μόνον εὐάρεστος ἀλλὰ καὶ ὠφέλι-

μος. Ὁ Regnier θὰ σὰς ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ μανθάνειν ἀνάγνωσιν εἶνε ταῦτ' ὁλοκλήρως τῷ μανθάνειν τὸ ὁμιλεῖν. Ἄν τις ἐξ ὑμῶν ἔχη τὴν διάθεσιν νὰ γελῆ πολιτικῶς, συνιστῶ αὐτῷ τὸ μάθημα τοῦτο διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ βητορείαν.

Ἦδη εἰς τὴν τετάρτην. Ἄς μεταβῶμεν εἰς τὴν ὁδὸν Vaurigard. Πῶς; εἰς τὴν ὁδὸν Vaurigard; Ἐνταῦθα εἶνε τὸ κατάστημα τῶν Ἰησοῦιτῶν. Μάλιστα. Πῶς; Σχολεῖον πρόδου παρὰ τοῖς Ἰησοῦιταῖς; Βεβαίως! Ποῖαν λοιπὸν πρόδον θὰ εὑρισκὲ τις ἐνταῦθα; Μόνον ἐξ ἀρχαίων χρόνων διασωθείσαν τινα συνήθειαν. Οὐχ ἥττον πρέπει καὶ νὰ προχωρῶμεν, ἂν ἀνευρίσκωμεν τὸ καλὸν εἰς παλαιότερους χρόνους. Αἱ σχολαὶ τῶν Ἰησοῦιτῶν εἶνε σχεδὸν αἰ μόναι, ἐνθα οἱ μαθηταὶ παίζουσι καὶ τρέχουσιν, ὅπως ἄλλοτε. Εἰς τὰ ἡμέτερα σχολεῖα δὲν τρέχουσιν πλέον. Ὅστε ἐπιθύμουν ἀπὸ τοῦς σεβασμίους πατέρας νὰ δανεισθῶ τοῦτο: τὴν ἀγωγὴν τῶν κνημῶν. Εἶνε ἀληθές, ὅτι οἱ μαθηταὶ των ἔχουσι πρὸς τοῦτο χῶρον, οἱ δὲ ἡμέτεροι οὐχί. Ἀλλὰ δὲν εἶνε μόνον ὁ χῶρος, ἐλλείπει εἰς ὑμᾶς τὸ πῦρ. Μόλις εἰσέλθετε εἰς τὴν ἡβλικὴν ἡλικίαν, καὶ εὐθὺς γίνεσθε σπουδαῖοι καὶ μεμετρημένοι. Περιπατεῖτε ἀνὰ δύο, συνδιζέγεσθε ἀνὰ δύο ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν τῶν διδασκάλων σας. Παρὰ τοῖς Ἰησοῦιταῖς σηκώνουσιν οἱ διδάσκαλοι τὸν κνημῶνα των καὶ τρέχουσι μετὰ τῶν μαθητῶν των.

Μή μοι λέγετε περὶ τῆς ἀντικαταστάσεως τούτου διὰ τῆς γυμναστικῆς. ὦ! τιμῶ καὶ περὶ πολλοῦ ποιοῦμαι ταύτην, ἀλλ' εἶνε ἀσκησις, οὐδεμία παιδιὰ. Παιδιά! Τὸ ὄνομα ἔπρεπε νὰ σημειωθῆ χρυσοῖς γράμμασιν εἰς τὰς δέκα ἐντάλας τῆς νεότητος, διότι τοῦτο εἶνε ταῦτόσημον τῇ ὑγείᾳ, φαιδρότητι, χρησποθείᾳ. Ἐγνώρισα ἡμέρας, ὡς τὴν σημερινήν. Ἀνέβην ἐπὶ τοιαύτης βαθμίδος, ὡς αὕτη, ὅπως στεφανωθῶ καὶ περιπτυχθῶ ὑπ' ἀνδρός, ὅστις ἦτο τόσος τὴν ἡλικίαν, ὡς ἐγὼ τώρα. Ἦκουσα νὰ ἀντηχῆ τὸ ὄνομά μου ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς Σορβόννης. Ἀλλ' οὐχ ἥττον τὴν ζωηροτάτην ἀνάμνησιν ἔχω τῆς βαθμίδος, ἐνθα ἔμέχρι ὁ ὥρων ἐτρέχομεν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Πόσω ἐκεῖ ἠσθαινόμεθα ὅτι ζῶμεν. Πόσω ζωηρὸν ἔρρεε τὸ αἷμα εἰς τὰς φλέβας. Πόσω ἡ κεφαλὴ ἦτο ἐλευθέρως πάσης φροντίδος, πόσω ἐγελοῦμεν! Γελᾶν καὶ τρέχειν ἔχοντα ἀλλήλων!

Δὲν ἐννοῶ διατί ἡ ἀρχαιότης, ἥτις ὠκοδόμησε ναοὺς τῆς νεότητος, τῆς καλλονῆς καὶ τοῦ φόβου, οὐδένα ἀφιέρωσε βιωμὸν τῇ ἰλαρότητι, τῇ γέλωτι, ἅτινα τόσῳ ἐνισχύουσι τὴν καρδίαν ἐν τῷ βίῳ. Ἦδυνάμην νὰ ἀπαριθμήσω πολλοὺς περιφήμους ἀνδρας, οἵτινες οὐδέποτε θὰ ἐγίνοντο μεγάλοι, ἂν μὴ ἦσαν καὶ μεγάλοι γελασταί.

Ἐρρῆκος ὁ τέταρτος δὲν θὰ ἰδύνατο νὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι ἔπραξεν, ἂν βοη-

θὸν δὲν εἶχε τὴν φαιδρότητά του. Ὅτε ἡ χλαμύς του διερρηγνύετο, ὅτε οἱ ἐχθροὶ του τὸν περιεκύκλουν, ὅτε οἱ φίλοι του τὸν προέδιδον, ὅτε τὸ βαλάντιόν του ἦτο κενόν, ἤθελεν πολλάκις ἔλθει εἰς ἀπόγνωσιν, ἀν μὴ αἴφνης ἐκ τῶν χειλέων του ἐξεπήδα ἀστείος τις λόγος καὶ μὴ διεσκέδαζε πᾶσάν του φροντίδα δυνατός τις γέλως. Ἐρώτησά ποτε τὸν Λεσσέφ, τί τὸν ἐκράτησεν ὅτε εὐρέθη μεταξὺ τόσων δοκιμασιῶν, ἀπατῶν καὶ ἐναντιῶν; «ἡ φαιδρότης μου» ἀπήντησεν ἐκεῖνος. Διὰ ταύτης ἐκράτησε καὶ ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων. Καὶ ὁ περίφημότετος τῶν συγχρόνων, αὐτός, εἰς οὗ τὴν φήμην οὐδὲν ἔλειψεν, οὔτε ἡ συκοφαντία καὶ ἡ ἀχαριστία, πιστεύετε, ὅτι θὰ ἠδύνατο μετὰ τῶν 75 ἐτῶν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγα ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἀν μὴ ἐν τῷ μεταξὺ τῶν φοβερωτέρων δοκιμασιῶν ἡ ἰλαρότης του δὲν ἐξεδηλοῦτο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς σφοδρὸν γέλωτα;¹ δυνατὸς γέλως εἶνε ἀκτὶς Ἡλίου, κατὰ γίγλις καθαροῦ ἀέρος. Γελᾶτε λοιπὸν ἀγαπητοί, τρέχετε, παίζετε, ἐνόσω ἀκόμη εἰσθε εἰκοσαετείς. Ἴσως θὰ σὰς μείνῃ τι τούτου καὶ ὅταν φθάσητε εἰς τὰ ἐξήκοντα, καὶ θὰ σὰς κάμῃ νὰ ὑποφέρητε εὐκολώτερον ἐκεῖνα. Ὁ γέλως ὁμοιάζει πρὸς ῥόφημα καλοῦ οἴνου, εἶνε ὡς ἐκεῖνος τὸ γάλα τῶν γερόντων.

Ἐν ἔτι βῆμα προσωτέρω καὶ εἴμεθα εἰς τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου μας. Ταύτην τὴν φορὰν δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ πορευθῶμεν μακράν. Ὅλιγα βήματα ἀφ' ὑμῶν εὐρίσκαται ἡ τελευταία πρόοδος; ἦν δι' ὑμᾶς ἐκπορίζω, ἐν τῷ κολλεγίῳ Chaptal. Τοῦτο, ὡς γνωρίζετε, εἶνε ἡ κοιτὶς τῆς βιομηχανικῆς διδασκαλίας ἐν Γαλλίᾳ. Κατ' ἀρχὰς ἐκαλεῖτο Κολλέγιον Φραγκίσκου τοῦ I. Ἀλλ' ὁ μόνος ἰδρυτὴς εἶνε ὁ κύριος Coubaux. Μόλις ἤρχισε τὸ ἔργον του, καὶ εὐθὺς συνέλαβε τὴν ὡραίαν ἰδέαν, τὴν ὁποίαν ἔκτοτε πολλοὶ ἐδέχθησαν, νὰ διοργανίσῃ τοὺς μαθητὰς του, ὥστε νὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς πτωχοὺς καὶ δυστυχεῖς ἐν τῷ τετάρτῳ διαμερίσματι τῆς πόλεως. Ἐν τῇ σχολῇ του εἰσήγαγε κιβώτιον ἐλεημοσύνης. Εἶνε τοῦτο ἡ τελευταία ἀγωγή, τὴν ὁποίαν ἐγὼ ἐπεθύμουν νὰ μεταφυτεύω ἐνταῦθα, τὴν ἀγωγήν τῆς καρδίας. Ὡς πρὸς τοῦτο, τὸ σχολεῖον Chaptal δύναται νὰ δώσῃ ὑμῖν καὶ ἄλλο ἀκόμη σπουδαῖον μάθημα. Βεβαίως ἐρωτᾶτε, πῶς ὑπῆρξε δυνατὸν, ὥστε τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Coubaux, ὅστις ἐδημιούργησεν ἐθνικὸν τι ἔργον, νὰ μὴ συνδέεται μετὰ τοῦ ἔργου του; Τοῦτο εἶνε ἀκαλοῦθια τῆς ἀνθρωπίνης ἀχαριστίας, ἣτις ἀρέσκειται εἰς τοῦτο, νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τῶν ἐφευρετῶν τὴν τῶν ἐφευρέσεων των δόξαν. Οὐδεμίαν τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τοῦ αἰῶνος τούτου φέρει τὸ ὄνομα ἐκεῖνου, ὅστις τὴν ἐφεῦρεν, οὔτε ὁ διὰ δαμαλίδος ἐμβολιασμός, οὔτε ἡ ἀτμομηχανή, οὔτε ἡ

¹ Ἐκνοεῖ τὴν Θιέρσον.

χλωροφόρμησις, οὔτε ὁ ἠλεκτρικὸς τηλεγράφος, καὶ ἡ φωτογραφία, ἀλλ' ὅλα τὰ ἀθάνατα ταῦτα εὐεργετήματα μένουσιν ἄνευ τοῦ ὀνόματος τῶν ἐφευρετῶν των. Μόνον μία ἐξαίρεσις! εἶς τὸν δυστυχῆ δόκτορα Γουλιετίνον. Ἀλλ' αὐτός, ὡς λέγεται, ἀπέθανεν ἐκ τῆς λύπης του, διότι ἐδόθη τὸ ὄνομά του εἰς τὴν λαμπρότητον.

Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ συνδέσωμεν τὸν Coubaux πρὸς τὰ μεγάλα πνεύματα, ὧν τὰ ἔργα ἐμνημόνευσα, δυνάμεθα οὐχ ἥττον νὰ εἴπωμεν, ὅτι αὐτός δύναται νὰ λογισθῇ μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τῆς ἐποχῆς του, διότι ἐπεξέτεινε τὸν ὁρίζοντα τῆς δημοσίας διδασκαλίας.

Ἀλλὰ πιστεύσατε, ὅτι ἀπὸ 26 ἐτῶν μάτην παρεκάλεσα ὅλας τῆς Γαλλίας τὰς κυβερνήσεις, νὰ παραθέσωσι εἰς τὸ τοῦ Chaptal καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Coubaux πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀπέτυχον. Μάτην ὑπέμνησα πάσας τὰς θουσίας, πάσας τὰς προσπαθείας, καὶ πάντας τοὺς ἀγῶνας, οὓς κατέβαλε διὰ τὴν ἰδρυτὴν του. Μάτην ἐπανέλαβον ὅτι οὗτος ἐπρόβλεπε τὴν Γαλλίαν διὰ νέας διδασκαλίας, τοὺς δὲ Παρισίους δι' ἀπαρμιλλοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κατὰστήματος· ὅτι δὲν πρόκειται ἡ πολιτεία νὰ ἀποδείξῃ εὐνοίαν, ἀλλὰ νὰ ἀποτίσῃ ὀφειλὴν· ὅτι ἡ ἀποθανάτισις αὕτη εἶνε ὁμόνος κληρὸς τῶν τέκνων του· ὅτι ἡ ἐπιγραφή τοῦ ὀνόματός του ἐπὶ τῆς οἰκίας ταύτης θὰ ἦνε διὰ τοὺς μαθητὰς διηνεγὲς ἀνάγνωσμα τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν πατρίδα. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε εὖρον ἀντίστασιν. Ὁ εὐεργετὴς μένει ἀπὸλλοτριωμένος ἐκ τῆς εὐεργεσίας του. Ὡ! Ὀφελήθητε ἐκ τοῦ παραδείγματος τούτου, ἀγαπητοί μου φίλοι. Ὑμεῖς, οἵτινες ἔχετε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἰδρύσητε ἐλευθέραν σχολήν, οἵτινες οὔτε διὰ τοῦ ὑπουργοῦ, οὔτε διὰ τοῦ ἐπάργου οὔτε ἀπὸ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐξουσίας ἐξαρτᾶσθε, οἵτινες ὡς γάμψην μόνον λαμβάνετε τὴν συνείδησίν σας καὶ τὴν καρδίαν σας, κάμετε, ὥστε οἱ ἄνδρες ἀφ' ὧν τὸ σχολεῖον Chaptal ἐξαρτᾶται, νὰ ἐρυθριάσωσιν ἕνεκα τῆς ἀγνωμοσύνης των καὶ διὰ τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, ἀναγινώσκοντες ἐπὶ τῆς οἰκίας ταύτης: Σχολεῖον Monge-Godart. Ἐλπίζω βεβαίως, μετὰ πολλὰ ἔτη, διότι ὁ κύριος Godart κατ' οὐδένα ἄλλον τρόπον δύναται νὰ ἐξαγισθῇ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαγιαζοῦσι μετὰ τὸν θάνατόν των. Ἦδη πρέπει ἐπὶ πολλὰς ἔτι γενεὰς νὰ μορφώσῃ ἀληθεῖς καὶ ἰκανοὺς γάλλους, τῶν ὁποίων ἔχομεν ἀνάγκην. Ἡ Γαλλία εἶνε πολὺ ἀσθενής, ἀλλ' εὐτυχῶς πάρεστε ὑμεῖς, ἡ νεότης, τὸ μέλλον. Τὸ ἔργον σας εἶνε βαρὺ, ἀλλ' ὡραῖον. Ὁ πατριωτισμὸς σας δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὰς φαντασιοκοπίας τοῦ ἡμετέρου· ἡμεῖς, ἡ γενεὰ τοῦ 1830 ἀγαπῶμεν μεθ' ὑπερηφαναίας τὴν Γαλλίαν διὰ πᾶν, ὅ,τι ἦτο· ἀγαπάτε ὑμεῖς αὐτὴν διὰ πᾶν, ὅ,τι πλέον δὲν εἶνε, ἀλλὰ δύναται πάλιν νὰ

γείνη. Ἐχετε δὲ μόνον εἰς ἑαυτοὺς πεποιθήσιν· ὁ καιρὸς τῶν ἐλέω Θεοῦ ἀνδρῶν παρήλθεν, ἀντ' αὐτῶν δὲ βασιλεύει ὁ λαός, ὅ,τι οἱ Γερμανοὶ καλοῦσι λατινιστὶ *omnes*· καὶ σκέφθητε, ἂν ὁ σπουδαῖος ἠθικὸς νόμος τῶν ἀτόμων κελεύει: Γνωθὶ σαυτὸν! Τὸ σπουδαῖον καθήκον τῶν λαῶν κείται ἐν τῇ φράσει: σῶσον σεαυτὸν!

Π Ε Ρ Ι

Ε Π Ο Π Τ Ι Κ Η Σ Δ Ι Δ Α Σ Κ Α Λ Ι Α Σ

Πραγματεία ἐπὶ ὑψηλοῖα

ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΑΡΙΣΤΕΙΑΟΥ Κ. ΣΠΛΘΑΚΗ

διδάκτορας τῆς φιλοσοφίας καὶ καθηγητοῦ ἐν τε τῇ Ῥιζαρείῳ
καὶ Ἀρσακείῳ σχολῇ.

Ἄμως ὁ Κομένιος (J. Amos Comenius, 1592—1671), ὁ ἐπίσκοπος τῆς τῶν ἀδελφῶν Βοεμῶν κοινότητος, θεωρεῖται ὡς προφήτης μεταξὺ τῶν παιδαγωγῶν, προιδῶν καὶ προκηρύξας τὴν ἀσφαλεστέραν ἀρχὴν τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως καὶ διδασκαλίας. «Πρὸ παντὸς ἄλλου, ἐκήρυττεν ὁ Κομένιος, ἀπαιτεῖται ἡ ἀσκήσις τῶν αἰσθήσεων. Μετὰ τῆς τῶν πραγμάτων παρατηρήσεως, καὶ τῆς τῶν ὄντων κατοπτεύσεως, οὐχὶ δὲ μετὰ τῆς ἀπαριθμήσεως ξηρῶν λέξεων, πρέπει ν' ἀρχηται ἡ διδασκαλία. Ἡ διδασκαλία, ἔσται σαφὴς καὶ σταθερά, ὅταν τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα, ὁρθῶς πρὸ τῶν αἰσθήσεων παραστάμενα, διὰ τοῦ νοῦ προσλαμβάνονται· λέγω καὶ ἐπαναλαμβάνω τρανῆ τῇ φωνῇ ὅτι τοῦτο χρησιμεύει ὡς κρηπίς πάντων τῶν ἄλλων. Οὐδὲν ἔστιν ἐν τῷ νῷ ὃ μὴ πρότερον ἐγένετο ἐν τῇ αἰσθήσει. Ἐὰν λοιπὸν αἱ αἰσθήσεις καλῶς ἀσκηθῶσι, τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὸ ὑποτιθέσθαι τὴν βᾶσιν τῇ φιλοσοφίᾳ, τῇ λογικῇ, τῇ ρητορείᾳ, καὶ καθόλου πάσῃ συνετῇ τοῦ βίου πράξει. Πρὸ τῶν παιδῶν πρέπει νὰ προβάλλωνται καὶ δεικνύωνται τὰ γνωστὰ ἀντικείμενα οὐ μόνον ἐν σχήματι καὶ εἰκότι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ αὐτῶν τῇ φύσει (in natura). Καθόλου εἰπεῖν, οἱ ἄνθρωποι πρέπει νὰ προαχθῶσιν οὕτως ὥστε τὴν πρῶτην αὐτῶν σοφίαν ν' ἀντλήσιν οὐχὶ ἐκ βιβλίων, ἀλλ' ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἐκ τῆς ὄψεως καὶ τῆς φηγοῦ· τουτέστιν οἱ ἄν-

¹ Ὁρα συνέχειαν ἐν σελ. 403.

ἄνθρωποι πρέπει αὐτὰ τὰ πράγματα νὰ μανθάνωσι καὶ ἐρευνῶσι καὶ οὐχὶ ἀπλῶς νὰ ἀρκῶνται εἰς τὰς τῶν ξένων περὶ τῶν ὄντων τούτων θεωρίας καὶ μαρτυρίας. Πράγματα πρέπει νὰ προβάλλωνται πρὸ τῶν αἰσθήσεων, ὁρατὰ μὲν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ἀκουστά δὲ πρὸ τῶν ὠτων, ἀσφραγτὰ δὲ πρὸ τῆς μύτης, γευστὰ δὲ ἐν τῷ στόματι καὶ ἀπτά ἐν ταῖς χερσίν. Ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεως πρέπει νὰ γίνηται οὐχὶ διὰ τινος λεκτικῆς ἐξηγήσεως τῶν ὄντων, ἀλλὰ διὰ τινος πραγματικῆς ἐποπτείας. Ἐκ τῆς ἐποπτείας ἀναπτύσσεται ἡ βέλαια γνώσις». Πρὸς πραγμάτωσιν τῆς θεωρίας ταύτης συνέταξεν ὁ Κομένιος τὸ περίφημον αὐτοῦ σύγγραμμα *Orbis pictus* (ὁ ἀπεικονισμένος κόσμος), ἐν ᾧ ὑπάρχουσι ξυλογραφήματα, παριστῶντα διάφορα ἀντικείμενα, ἅτινα οἱ παῖδες πρέπει νὰ κατοπτεύσωσιν ὅπως δυναθῶσι νὰ σχηματίσωσι σαφεῖς αὐτῶν παραστάσεις καὶ ἐννοίας¹. Τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν, ἧς ἐγένετο πτωτοουργός, ἐφήρμοσεν ὁ Κομένιος εἰς τὰ ἕξ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν, τῶν διδασκομένων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἣν ἐκάλεσε *μητρικὴν σχολεῖον*. Δι' αὐτῆς τῆς διδασκαλίας τίθενται, κατὰ τὸν Κομένιον, αἱ βᾶσεις τῆς μεταφυσικῆς, φυσικῆς, ὀπτικῆς, ἀστρονομίας, γεωγραφίας, χρονολογίας, ἱστορίας, ἀριθμητικῆς, γεωμετρίας, στατικῆς, μηχανικῆς, διαλεκτικῆς, γραμματικῆς, ἱστορικῆς, ποιητικῆς, μουσικῆς, οἰκονομικῆς, πολιτικῆς, ἠθικῆς καὶ θεολογίας².

Αἱ περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας θεωρίαι τοῦ Κομενίου ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τε τοὺς εὐσεβόφρονας (pietisten) καὶ φιλανθρωπιστὰς (philanthropinen) νὰ στηρίξωσι τὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τε τῆς χρήσεως καὶ ἀσκήσεως τῶν αἰσθήσεων καὶ νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὰ σχολεῖα πραγματικὰς γνώσεις καὶ αἰσθητὰ διδασκαλίας μέσα. Ἐντεῦθεν ὀρμηθεὶς καὶ ὁ ἐκ Γενεύης περιώνυμος παιδαγωγὸς Ρουσσῶς (1712—1778) μετέτρεψε τὸ ἀρχαῖον δόγμα τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων «ὁμολογουμένως τῇ φύσει εἶναι» εἰς παιδαγωγικόν, «ὁμολογουμένως τῇ φύσει παιδαγωγεῖν». Οὗτος ἐν τῷ ἀθανάτῳ αὐτοῦ παιδαγωγικῷ συγγράμματι, τῷ *Ἰμιλίῳ*³, ἀπεφήνατο ὅτι, ὅ,τιδῆποτε παραλαμβάνει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, παραλαμβάνει αὐτὸ διὰ τῶν αἰσθήσεων. Τὸ παραβάλλειν, τὸ μετρεῖν, τὸ ἀριθμεῖν, τὸ σταθμάσθαι ἔστωσαν, ἔλεγεν, αἱ πρῶται τοῦ παιδὸς ἀσκήσεις.

¹ Ἡ πλήρης ἐπιγραφή τοῦ βιβλίου εἶναι: «Orbis sensualium pictus h. e. omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum nomenclatura, ad ocularem demonstrationem deducta».

² Ἀνάγνωθι τὸ 28 κεφάλαιον τοῦ ἀξιολογητάτου συγγράμματός τοῦ Κομενίου, ὅπερ «Didactica magna» ἐπιγράφεται.

³ Jean-Jaques Rousseau, «Emile, ou de l'éducation».

Τὴν συνέχειαν τῆς ἐπὶ τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐργασίας τοῦ Κορμενίου παρέλαβεν ὁ Βασεδόβιος (1723—1790), ὁ ἀρχηγὸς τοῦ φιλανθρωπισμοῦ, τοῦ πηγάζοντος ἐκ τῶν παιδαγωγικῶν ἰδεῶν τοῦ Βάκωνος, Κορμενίου, Λοκκίου καὶ ἰδίως τοῦ Ρουσσώ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐν ταῖς παιδαγωγικαῖς αὐτοῦ ἐνεργείαις ἠκολούθει τὴν ἀρχήν, καθ' ἣν, πᾶν, ὅπερ πρόκειται νὰ μάθῃ ὁ παῖς, πρέπει νὰ ἦναι καταληπτὸν εἰς αὐτὸν καὶ πρακτικόν, διό ἢ τε ὕλη τοῦ γνωστέου πρέπει νὰ παραλαμβάνηται κατ' αὐτὸν ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἡ μέθοδος πρέπει νὰ ἦναι ἐποπτικῆ. Ἐντεῦθεν ὀρμώμενος ἐξέδωκεν ὁ Βασεδόβιος τὸ *Στοιχειῶδες πόνημα* μετὰ ἐκτὸν χαλκογραφῶν¹, ὅπερ σκοπὸν προὔτιθετο «ἵνα μεταβάλλῃ εἰς ζῶηράν καὶ εὐθυμον παιδίαν τὴν νεκρὰν μάθησιν, τὴν συχνάκις διὰ τῆς ἐξωτερικῆς παιδείσεως καθιστῶσαν τὸν βίον πένθιμον καὶ θλιβερόν». Τὸ στοιχειῶδες τοῦτο πόνημα δικαίως ὠνομάσθη *Orbis pictus* τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος, γενόμενον κατα μίμησιν τοῦ περιφήμου *Orbis pictus* τοῦ Κορμενίου καὶ περιλαμβάνον τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς πάσης διδασκαλίας.

Δίκαιον εἶναι νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα καὶ τοῦ φιλανθρωπιστοῦ Φριδερίκου Ροχόβιου (Friedrich Ebenhard von Rochow, 1734—1805), ὅστις, ἀναλαβὼν τὴν φροντίδα τοῦ νὰ διορθώσῃ τὰ στοιχειώδη σχολεῖα πρὸς βελτίωσιν τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν ἀμαθῶν, δεισιδαιμόνων καὶ προληπτικῶν χωρικῶν, μεγάλην ἀπέδιδεν ἀξίαν εἰς τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν, ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν λόγων, οὓς ἐξήνεγκεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντι ἐν τῷ παρὰ τῷ Βρανδεμβούργῳ Reckan διδασκαλεῖῳ. «Ἡ πρώτη διδασκαλία, ἔλεγε, διὰ παιδᾶς καθόλου, ἐπομένως καὶ παιδᾶς χωρικῶν ἔστω μάλιστα αἰσθητικὴ καὶ τερπνὴ. Ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει εὐθύς καὶ μόνον μετὰ τῆς ἐν βιβλίοις διδασκαλίας ν' ἀρχηται· ἀλλ' ὀφείλει νὰ τέρπῃ τὸν παῖδα δι' εὐκόλων καὶ ἀναλόγων πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ διαλόγων περὶ παντὸς γνωστοῦ εἰς αὐτὸν καὶ ἐπὶ τὰ αἰσθητήρια ἐπιδρῶντος ἀντικειμένου. Καὶ πρῶτον μὲν διεγειρέτω καὶ ἀσκεῖτω τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν, εἶτα δὲ διδάσκέτω αὐτοὺς ὅπως ποιῶνται ὀρθὴν χρῆσιν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων, ὅπως ὀρθῶς βλέπωσι καὶ ἀκούωσιν, ὅπως πολλὰ ἐποπτεύωσι καὶ πειρῶνται μετὰ προσοχῆς ν' ἀποδίδωσιν ὀρθῶς τὸ ἑφθὲν ἢ ἀκουσθέν· βελτιούτω εὐθύς ἐν ἀρχῇ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ ἀπασχολεῖτω τὴν διάνοιαν καὶ φιλομάθειαν αὐτῶν χωρὶς νὰ ὑπερπληροῖ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν πραγματικῶν γνώσεων, ἀνωτέρων τῆς τε ἡλικίας καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς αὐτῶν δυνάμεως». Ἐν δὲ τῷ ὑπὸ Zimmermann ἐκδιδομένῳ νέῳ γερμανικῷ *Schulfreund* ἔγραφεν ὁ αὐτὸς Ροχόβιος· «Ἡ νεανικὴ ἡλικία

¹ Johann Bernhard Basedow, «Elementarwerk mit Kupfern».

ἀποτελεῖ τὸν χρόνον τῆς διδασκαλίας. Ἡ διδασκαλία αὕτη ἐν τῷ σχολεῖῳ ἔγκειται κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν τῇ ἰσότητι τῶν αἰσθητικῶν καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων εἰς τὸ παρατηρεῖν καὶ προσέχειν καὶ καθόλου εἰς τὴν ὀρθῶς ἑρᾶν καὶ ἀκούειν· εἶτα δὲ ἐν τῇ ἀσκήσει εἰς τὸ σκοπεῖν πᾶν προκείμενον ἀντικείμενον, ἐν τῷ παραβάλλειν, διακρίνειν, λαλεῖν, ἀριθμεῖν καὶ γράφειν¹ r.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὰς περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐνεργείας τοῦ ἐκ Ζυρίχης Ἰωάννου Ἑρρίκου τοῦ Ηεσταλότση (Johann Heinrich Pestalozzi, 1746—1827), ὅστις, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, εἰσαγαγὼν τὴν τείως παραμεληθεῖσαν τῆς ἐποπτικῆς ἀρχὴν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ καταδείξας μεθοδικώτερον καὶ ψυχολογικώτερον πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ παιδαγωγῶν τὴν τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐφαρμογὴν, δικαίως θεωρήθη ὡς ἀναμορφωτὴς τῶν νεωτέρων σχολείων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, σεβόμενος πανταχοῦ τὴν φύσιν καὶ τὰς φυσικὰς σχέσεις, καταθέτει τὴν πρῶτον τοῦ παιδὸς ἀγωγὴν εἰς τὰς χεῖρας τῆς μητρὸς. Ὁ παιδικὸς θάλαμος εἶναι, κατὰ Ηεσταλότσην, τὸ πρῶτον ἱερὸν τέμενος τῆς ἀνθρωπίνης μορφώσεως. Τοῦτου ἕνεκα πειρᾶται ὁ ἐξ Ἑλβετίας παιδαγωγὸς νὰ διεγείρῃ πρὸ παντὸς ἡλλοῦ τὸν τῆς μητρὸς ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὰς ἑαυτοῦ ἀρχὰς καὶ νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς αὐτὴν τὰ στοιχειώδη διαμνηστικὰ μέσα. Χάριν τῆς μητρὸς συνετάχθη τὸ «βιβλίον τῶν μητέρων»², ὅπερ, κατ' αὐτὸν τὸν συγγραφεῖα, «οὐδὲν ἕτερον ἐπιδιώκει ἢ νὰ διατηρήσῃ τὴν μητέρα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν αὐτὴ ἡ θεία πρόνοια προδεικνύει πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν τοῦ παιδὸς δυνάμεων, καὶ οὕτω καταστήσῃ αὐτὴν ἐπιτηδεῖαν ἵνα ἀναπτύξῃ τὴν δύναμιν τοῦ παιδὸς ἐν τῷ παρατηρεῖν καὶ λαλεῖν εὐχερέστατα, ἀπλοῦστα καὶ ἀμολογοιμένως ταῖς χρεῖαις τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως». Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἀκολουθῶν ὁ συγγραφεὺς τὴν ἀρχὴν ὅτι πᾶσα γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ πηγάζῃ ἐκ τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ, ἐξετάζει τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ διδάσκει τὴν μητέρα πῶς πρέπει νὰ ὀδηγῇ τὰ ἑαυτῆς τέκνα κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν παρατήρησιν ἑκάστου μέλους, εἶτα δὲ εἰς τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν, ἀκούσας οὕτω τὴν τε παρατηρητικὴν καὶ ἐκφραστικὴν τοῦ παιδὸς δύναμιν. Τοῦ αὐτοῦ παιδαγωγικοῦ πνεύματος ἐμφοροῦνται ἕτερα δύο τοῦ Ηεσταλότση συγγράμματα, «Lienhard und Gertrud» καὶ «πῶς ἡ Gertrud ἡ διδάσκει τὰ ἑαυτῆς τέκνα» (Wie Gertrud ihre Kinder lehrt) ἐπιγραφόμενα, ἐν τῷ δευτέρῳ εἶναι τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐμφοροῦστέρον πάντων τῶν παιδαγωγικῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων. Ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, ἐν ᾧ ὑπάρ-

¹ Τὰ ἐπισημότερα πονήματα τοῦ Ροχόβιου εἶναι τὰ φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «Kinderfreund» καὶ «Unterricht für Lehrer an niederen Landschulen».

² «Buch der Mütter».

χουσι διάφορα είδη πραγματογνωσίας, οίον γεωγραφικά, ιστορικά, φυσικά, μετρικά, γραφικά και μαθηματικά, πειράται ὁ Πεσταλότσης ἵνα ἅπαντα τὰ τεχνικά μέσα τῆς διδασκαλίας παραγάγῃ ἐκ τινος γενικῆς ψυχολογικῆς ἀρχῆς· ἐν αὐτῷ παραδέχεται ὅτι πασῶν τῶν ἐποπτικῶν ἡμῶν γνώσεων ἢ διασάφησις ἀπορρέει ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ σχήματος καὶ τῆς γλώσσης· ἐν αὐτῷ τέλος ἀνεκέρυξεν ὅτι «ἡ ἐποπτεία εἶναι ἡ κυριωτάτη βάση πάσης γνώσεως». Τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἀρχῆς ταύτης τοσοῦτον συνήσθανετο ὁ Πεσταλότσης, ὥστε αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἔγραφεν ἐν τῷ προηγουμένῳ συγγράμματι¹ «Ὅταν ἐρωτῶ ἐμζυτόν, τί ἰδίως συνεισένηγον εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίαν, ἀκούω τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν· κατάρθωσα νὰ θεμελιώσω τὴν ὑψίστην καὶ ἀνωτάτην ἀρχὴν τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ ἀναγνώρισί τῆς ἐποπτείας ὡς κυριωτάτης βάσεως πάσης γνώσεως, καὶ, παραλιπὼν πᾶσαν ἑτέραν ἐργασίαν, ἐπειράθην νὰ εὕρω τὴν οὐσίαν αὐτῆς τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἀρχικὴν μορφήν, καθ' ἣν ἡ διάπλασις τοῦ ἡμετέρου γένους δι' αὐτῆς τῆς φύσεως πρέπει νὰ διορισθῇ». Ὁ Πεσταλότσης οὐδὲν μέσον εὕρισκε κατὰ πάσης παρουσίας καὶ μελλούσης πολιτικῆς, ἠθικῆς καὶ θρησκευτικῆς διαφθορᾶς, κατὰ τῶν εἰς τὸ γράμμα καὶ τὰς λέξεις προσκεκολλημένων ἀνθρώπων, κατὰ τῆς ἐπιπολαιότητος, καὶ κατὰ τῆς ἐλλιπούς καὶ τὸν νοῦν ἐπισκοτιζούσης διδασκαλίας τοῦ λαοῦ ἢ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς ὅτι «ἐκάστη γνώσις ἐκ τῆς ἐποπτείας προέρχεται· ἀπορρέει καὶ εἰς τὴν αὐτὴν πάλιν νὰ ἐπανακάμπτη²». Διὰ τῆς νέας ταύτης ἀρχῆς μετέστρεψεν ὁ Πεσταλότσης, ὡς αὐτὸς ἀπεφαίνετο, τὸ ἐν Εὐρώπῃ σχολικὸν ἔργον καὶ ἄλλην αὐτῷ τροχίαν διεχάραξε. Κατὰ τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ Πεσταλότσης πρῶτον μὲν ἐφίστα τὴν προσοχὴν τῶν παιδῶν ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰς ἐνεργείας αὐτῶν, τὰς ιδιότητας, ἢτοι τὸ χρῶμα, τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὴν στάσιν κ.τ.λ., εἶτα δὲ ἐχαρακτήριζε τὸ διὰ τῶν αἰσθήσεων προσληφθὲν διὰ τοῦ προσήκοτος ὀνόματος καὶ ἐβοήθει οὕτω τοὺς παῖδας εἰς πρόσκτησιν πλοῦτος λέξεων, τὰς τῶν ἀντικειμένων ἐννοίας παριστανουσῶν. Ἐποπτεία λοιπὸν καὶ λεκτικὴ ἀσκησις ἀπετέλουν κατὰ Πεσταλόττην τὴν οὐσιώδη βάσιν τῆς τῶν νέων μορφώσεως. «Αἰωνίως, ἔλεγεν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας συνάπτεται μετὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς λεκτικῆς αὐτοῦ δυνάμεως· τὰ δὲ πράγματα θέλουσι χρησιμεύει ὡς ἀντικείμενα, ἐν οἷς οὗτος θέλει αἰσθάνεσθαι τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ οὐσίαν καὶ τὴν πνευματικὴν φύσιν τῶν ὄντων καθόλου».

Εἰ καὶ αἱ διδακτικαὶ αὗται θεωρίαι ἐστηρίζοντο ἐπὶ βάσεων ἀσφαλο-

¹ «Wie Gertrud ihre Kinder lehrt». ἔκδ. τοῦ 1804 σ. 272.

² Ἀυτόθι, σ. 282.

στάτων, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ πρακτικῇ αὐτῶν ἐφαρμογῇ δὲν ὑπῆρξε πάντοτε εὐτυχῆς ὁ Πεσταλότσης. Οὕτως εὐθύς ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ὑπέπεσεν εἰς τὸ ἐξῆς σφάλμα, ὅτι τὸ πλεῖστον τῆς προσοχῆς αὐτοῦ ἐπέστησεν εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς λεκτικῆς δυνάμεως, ἐν δευτέρῳ μοίρᾳ θέμενος τὴν ἐποπτικὴν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐίλογῇ τῆς διδακτικῆς ὕλης προσέκρουσεν ὁ Πεσταλότσης, λαβὼν ὡς ἀντικείμενον ἐποπτικῆς συνδικλέξεως μετὰ τῶν μικρῶν παιδῶν τὸ ἀνθρώπινον σῶμα¹. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὄντως τὸ πλησιέστατον εἰς αὐτὸν ἀντικείμενον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ πλησιέστατον ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν. Ὁ παῖς τὸ πρῶτον ρίπτει τὰ βλέμματα αὐτοῦ μᾶλλον ἐπὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ἐκτὸς αὐτοῦ κείμενα, ἢτοι ἐπὶ τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ, τὰ σκεύη καὶ ἐπὶ τὰς ιδιότητας αὐτῶν καὶ ἐνεργείας, ἢ ἐπὶ τὸ ἴδιον αὐτοῦ σῶμα. Ἀλλὰ εἰ καὶ ὤρισεν ὁ Πεσταλότσης ὡς πρῶτον ἐποπτείας ἀντικείμενον τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, οὐδόλως ὅμως ἀπέκλειε καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἀντικειμένων κατόπτεισιν, ὡς αὐτὸς ρητῶς ἀποφαίνεται ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν μητέρων². «Ἄσκει, ἔγραφε, τὸν παῖδα ἐν ἐκάστῳ ἀντικειμένῳ, ὅπερ δεικνύεις αὐτῷ εἴτε ἐν τῷ οἴκῳ εἴτε ἐν τῷ ἀγρῷ καὶ τῷ κήπῳ, εἰς τὸ ἀκριβῶς ὀνομάζειν αὐτό τε καὶ τὰς ιδιότητας αὐτοῦ καὶ ἐνεργείας· εἶτα κατάρθωσον αὐτὸν προσεκτικὸν ἐπὶ τῆς ἀποσάσεως, τοῦ ἀριθμοῦ, τοῦ μεγέθους τῶν διαφόρων ἀντικειμένων». Ἐτερον σφάλμα τοῦ Πεσταλόττη εἶναι ὅτι ὑπετίμησε τὴν ἀξίαν τῆς διδακτικῆς ὕλης. Ἡ διδακτικὴ ὕλη ἔπρεπε κατ' αὐτὸν νὰ ἐπιδιώκῃ μᾶλλον τυπικὸν σκοπὸν, ἢτοι τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν δυνάμεων. «Ἡ τῶν νέων μόρφωσις», ἔλεγε, «πρέπει ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἐκτάσει νὰ ἦναι μᾶλλον μορφωτικὴ δυνάμει ἢ μεταδοτικὴ γνώσεων. Ἄνευ τῆς τηρήσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης οὐδόλως ἐπιτυγχάνεται ἡ μεταξὺ τῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς ἀρμονία, καὶ ἄνευ ταύτης ἡ ἡμετέρα γενεὰ ἀποδῆσεται ἐν τῇ καθολικῇ αὐτῆς διαμορφώσει οὐχὶ ἀκμαία, ἀλλ' ἀσθενεστάτη καὶ ἐλεεινοτάτη. Πᾶσα μάθησις τῶν νέων πρέπει νὰ ἦναι αὐτενεργία, ἐλευθέρᾳ κήσις ἐξ ἑαυτῶν³ καὶ ζῶσα ἀντλησις.»

Αἱ διδακτικαὶ αὗται θεωρίαι τοῦ Πεσταλόττη διεδόθησαν ταχέως ἀναπᾶσαν τὴν Γερμανίαν καὶ ἐκάστη πόλις καὶ ἕκαστον χωρίον ἐφιλοτιμηθε-

¹ A. Diesterweg, «Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer» τόμ. Α', σελ. 313, ἔκδ. δ'.

² Ἐν τῷ προλόγῳ, σελ. VIII.

³ Τὸν τῆς αὐτενεργείας σκοπὸν ἐπεδίωκε καὶ ἡ μαιευτικὴ τέχνη τοῦ Σωκράτους, ἥτις διέφερε τῆς τῶν μαιῶν «τῆ ἀνδρας, ἀλλὰ μὴ γυναῖκας μαιεύεσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας ἐπισκοπεῖν, ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα» (Πλάτ. Θεαιτ. σ. 130, β).

νά πραγματώσῃ αὐτάς. Φιλόπονοι διδάσκαλοι ἐπεξέτειναν τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν καὶ ἐξήπλωσαν αὐτὴν κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις· διὸ δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ ἡ διδασκαλία αὕτη κατέλαβε σπουδαίαν θέσιν ἐν τοῖς προγράμμασι τῶν στοιχειωδῶν σχολείων. Τὴν διδασκαλίαν ὅμως ταύτην ἄλλοι ἄλλως ἐκάλεσαν καὶ ἐχαρκτήρισαν κατὰ τὸν διάφορον σκοπόν, ὃν ἕκαστος ἀπέδιδεν εἰς αὐτήν· καὶ κατὰ τινὰς μὲν ἡ διδασκαλία αὕτη ὄφειλε νὰ προαγάγῃ τὸν νοῦν τῶν παιδῶν, κατ' ἄλλους δὲ τὴν γλῶσσαν· καὶ κατὰ τινὰς μὲν ἐχρησίμευεν αὕτη πρὸς πρὸςκτησιν πραγματικῶν γνώσεων, κατ' ἄλλους δὲ πρὸς προαγωγὴν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ συναισθήματος. Τοῦτου ἕνεκεν εὐρίσκομεν τὴν διδασκαλίαν ταύτην ποικίλως ἀναφερομένην ἐν τοῖς προγράμμασι τῶν στοιχειωδῶν σχολείων, ποῦ μὲν ὡς «ἐποπτικαὶ ἀσκήσεις», ποῦ δὲ ὡς «διαφορητικαὶ ἀσκήσεις», ποῦ δὲ ὡς «διαφορητικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις», ποῦ δὲ ὡς «θρησκευτικὴ ἐποπτικὴ διδασκαλία».

Ἡ ὑπὸ τοῦ Πεσταλότση ἀνακαινισθεῖσα ἐποπτικὴ διδασκαλία ἐγένετο ὑποκείμενον εὐρυτέρας συζητήσεως καὶ ἀναπτύξεως. Παρὰ τῷ Πεσταλότση μνημονεύομεν ἐνταῦθα τοῦ ἐκ *Meiningen Γουλιέλμου Τύρκου* (*Wilhelm von Türk*, 1774-1846), ὅστις συνέζησε μῆνας τινὰς ἐν *München-Buchee* παρὰ τῷ μεγάλῳ τῆς Ἑλβετίας παιδαγωγῷ, διδάξας καὶ ἐν τῷ ἐν *Vyerdon* καθιδρύματι αὐτοῦ χρόνον τινά. Ὁ Τύρκιος, ἐμπορούμενος πεσταλοταίου πνεύματος, διετύπωσε τὴν μεθοδικὴν τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «*Αἰ αἰσθηταὶ ἀντιλήψεις ὡς θεμελιώδης βᾶσις τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ*»¹. Οὗτος αὐτὸ μὲν τὸ σῶμα τοῦ παιδὸς δὲν ἐθεώρει κατάλληλον ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἀντικείμενον, ἐξέλεγε δὲ μᾶλλον ἐκ τῶν τὸν παῖδα περιβαλλόντων, ἅτινα κατέτασσε κατὰ τὰς αἰσθήσεις, δι' ὧν οὗτος ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν, οἷον κατὰ τὴν ἄρασιν, τὴν ἀκοήν, τὴν ὄσφρησιν κτλ. Κατὰ τὸν Τύρκιον οἱ παῖδες μετὰ τὴν κατόπτεισιν τῶν ἐξωτερικῶν ἰδιοτήτων πρέπει ν' ἀσκῶνται εἰς τὴν κατανόησιν τῆς αἰτίας καὶ ἐνεργείας, τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως, τῆς χρήσεως καὶ ὠφελείας τῶν διαφορῶν ἀντικειμένων, καὶ εἰς τοὺς σχετικούς γλωσσικούς τύπους. Τὴν λογικὴν ταύτην καὶ γραμματικὴν μέθοδον θεωρεῖ ὁ Τύρκιος ὡς προπαρασκευαστικὴν οὐ μόνον τῆς γλωσσικῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας.

Ὁ δὲ ἐκ *Stettin Γράσμαννος* (*F. H. G. Grassmann*) ἐν τῷ περιωνύμῳ αὐτοῦ συγγράμματι, τῷ ἐκδοθέντι μὲν ἐν ἔτει 1825, ἐπιγραφόμενῳ

¹ W. von Türk, «Die sinnlichen Wahrnehmungen als Grundlage des Unterrichts in der Muttersprache», 1814.

δέ, «*Ὁδηγὸς πρὸς διανοητικὰ καὶ γλωσσικὰ ἀσκήσεις ὡς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν ἀσκήσεις διδασκαλίας, καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις πρώτης γλωσσικῆς διδασκαλίας*»¹, δοξάζει ὅτι αἱ διανοητικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἀσκήσεις εἶναι τὸ κοινὸν στέλεχος, ἐξ οὗ πάντις τὰ λοιπὰ διδακτικὰ ἀντικείμενα ὡς κλάδοι ἀποσπῶνται· διὸ αὐτὰ κατ' ὅλην μὲν πρέπει νὰ περιλαμβάνωσι τὰς ἀρχὰς πάντων τῶν τῆς διδασκαλίας κλάδων, κατὰ τὸν δὲ νὰ περιλαμβάνωσι πάντις τὰ τοῦ λόγου συστατικὰ μέρη, πάντα τὰ εἶδη τῶν λέξεων μετὰ τῶν διαφορῶν τύπων, μεταβολῶν, συνθέσεων καὶ ἐτύμων. Ἡ γλωσσικὴ ἀσκῆσις δὲν ἐργάζεται κατὰ Γράσμαννον ἐν τῇ θεωρητικῇ τῆς γλώσσης διδασκαλίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ συναθροίσει τοῦ ὕλικου, ἐξ οὗ κατόπιν δύνανται εὐκόλως ν' ἀναπτυχθῶσιν οἱ κανόνες καὶ οἱ νόμοι τῆς γλώσσης. Τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου ὡς καὶ τὴν σκοπὸν τῶν διανοητικῶν καὶ γλωσσικῶν ἀσκήσεων διετύπωσεν ὁ Γράσμαννος ἐν τῷ προμνημονευθέντι συγγράμματι διὰ τῶν ἐξῆς λέξεων· «Ὅταν ὁ παῖς κατὰ τὸ ἔκτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος εἰσέρχεται εἰς τὸ ἡμέτερον σχολεῖον, ὁ διδάσκαλος πληροῖ κατὰ πρῶτον τὸν κατ' ἡμέραν σχολικὸν χρόνον, ὅστις πρέπει νὰ ἴηαι βραχὺς, διαλέξεων περὶ τῶν ἀντικειμένων τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἰδίᾳ τῶν τὸν παῖδα ἀμέσως περιστοιχιζόντων· τὰς διαλέξεις ταύτας ἐπιθυμοῦμεν ἡμεῖς νὰ ὀνομάζωμεν *διαφορητικὰ καὶ γλωσσικὰ ἀσκήσεις*· ὁ δὲ σκοπὸς αὐτῶν εἶναι νὰ καταστήσωσιν εἰς τοὺς παῖδας γνωστὸν τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον—καὶ ἀπεργάζωνται αὐτοὺς ἐπιτηδεύουσιν εἰς τὸ λαλεῖν κατὰ πρῶτον περὶ τῶν αἰσθητῶν ἀντικειμένων». Τὸ περὶ διανοητικῶν καὶ γλωσσικῶν ἀσκήσεων σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Γράσμαννου ἀποκαλεῖ ὁ Δειστερβέγος πρῶτον καὶ ἀριστοτέργημα (*Muster- und Meisterwerk*) καὶ παντὶ διδασκάλῳ ἀναγκαστικὸν ἔδωκόν². Τὸ ἔργον τοῦ Γράσμαννου εἶναι ὄντως ἄξιον πολλῆς μελέτης καὶ σπουδῆς, εἶναι ἀξιόλογος πρακτικὴ λογικὴ καὶ γραμματικὴ, ἀλλὰ διὰ σχολεῖα ὑψηλότερα καὶ ἐν πολλοῖς διὰ παῖδας ἔχοντας ἡλικίαν μείζονα τῶν 6—8 ἐτῶν, ἐν οἷς περιόριζεν τὰς ἐποπτικὰς αὐτοῦ ἀσκήσεις ὁ Γράσμαννος. Τοῦτου ἕνεκα ὄφειλε ὁ διδάσκαλος νὰ ἐπωφεληθῆται αὐτὴ μετὰ πολλῆς προσοχῆς, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν τε πνευματικὴν κατάστασιν τῶν παιδῶν καὶ τὰς ἐν αἷς εὐρίσκειται περιστάσεις, καὶ ἀποφεύγων τὸ σφάλμα, εἰς ὅπερ πίπτει ἐνίκαυ ὁ Γράσμαννος, θυσιάζων τὴν διδακτικὴν ὕλην χάριν τοῦ

¹ «Anleitung zu Denk und Sprechübungen als der naturgemässen Grundlage für den gesammten Unterricht, besonders für den ersten Sprachunterricht in Volksschulen».

² A. Diesterweg «Wegweiser», τόμ. Α', σελ. 316.

γραμματικού τύπου. Τὴν ἀνάγκην τῆς ἐλευθέρως καὶ μετὰ προσυχῆς χρήσεως τῆς γρασμαννείου μεθόδου οὐ μόνον οἱ ξένοι παιδαγωγοί, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Γράσμαννος συναισθάνεται, ὡς ῥητῶς ἀποφαίνεται ἐν ταῖς περὶ γλωσσικῆς διδασκαλίας θεωρίαις αὐτοῦ. Πρὸς τὰς περὶ ἐποπτικῆς διδασκαλίας τοῦ Γασμάννου θεωρίας ὁμοιάζουσι καὶ αἱ τοῦ Ἀρρισχίου,¹ Σχολασίου,² καὶ Σπείσιου,³ καθ' ὅσας τὸ τυπικὸν στοιχεῖον τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐπικρατεῖ τοῦ ὕλικου. (ἔπεται συνέχεια).

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ.

Ἐν ταῖς ἀρχαιρεσίαις ταῖς γενομέναις τῇ 26ῃ Αὐγούστου ε. ε. ψηφοφορησάντων τριάκοντα καὶ ἑννέα παρόντων ἐν τῇ συνελεύσει καὶ ἐχόντων δικαίωμα ψήφου ἑταίρων ἐξελέγησαν Σύμβουλοι ἐκ μὲν τῶν καθηγητῶν οἱ κύριοι Κ. Ι. Γραμματικόπουλος, Ἀθ. Παπαγεωργίου, Ν. Χαλκιόπουλος, Θ. Παπαδημητρακόπουλος καὶ Βλ. Γ. Σκορδέλης. Ἐκ δὲ τῶν ἑλληνοδιδασκάλων οἱ κκ. Α. Κωνσταντινίδης Σχολάρχης καὶ Β. Γεννηματᾶς καὶ ἐκ τῶν δημοδιδασκάλων οἱ κκ. Γ. Μανούσος καὶ Ν. Ἀναστασίου.

Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ συνεδριάσει τοῦ Διοικητικοῦ τούτου Συμβουλίου, γενομένη τῇ 4 Σεπτεμβρίου, ἀνεδείχθησαν πρόεδρος μὲν ὁ κ. Κ. Ι. Γραμματικόπουλος, ἀντιπρόεδροι δὲ οἱ κκ. Ἀθ. Παπαγεωργίου καὶ Ν. Χαλκιόπουλος, γενικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Βλ. Σκορδέλης καὶ ταμίας ὁ κ. Ν. Ἀναστασίου.

Ἄριθ. Ἐγκλ. 1
Πρωτ. 27.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ.

Τοῖς κκ. ἑταίροις τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου.

Τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ καθ' ἡμᾶς Συλλόγου συνιστάμενον διὰ τὸ ἐνεστῶς συλλογικὸν ἔτος ὑφ' ἡμῶν ὡς Πρόεδρου καὶ Γεν. γραμματέως,

¹ Πρὸς. «Erste fassliche Anweisung zum vollstaendigen deutschen Sprachunterricht, enthaltend das Sprechen und Zeichnen, Lesen und Schreiben, Beschauen und Verstehen,» von W. Harnisch.

² «Praktischer Lehrgang zu den Uebungen im Anschauen, Denken und Reden verbunden mit einer Anweisung zu Stylübungen in Volksschulen,» von Chr. G. Scholz.

³ «Der Unterrichtswegweiser für das Gesamtgebiet der Lehrgegenstände in Volksschulen für Lehrer an denselben,» von J. B. Spiess.

τῶν κκ. Ἀθ. Παπαγεωργίου καὶ Χαλκιόπουλου ἀντιπροέδρων, τοῦ κ. Ν. Ἀναστασίου ταμίου, καὶ τῶν κκ. Θ. Παπαδημητρακόπουλου, Γ. Μανούσου καὶ Β. Γεννηματᾶ, συμβούλων, συναισθάνεται, μὲν ὅλον τὸ βάρος τῶν ἱερῶν καθηκόντων, ἅπερ ἀναλαμβάνει διὰ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἑταίρων καὶ ἅπερ ἐπιβάλλονται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ σκοποῦ, ἐν ᾧ ἡμέτερος Σύλλογος ἐπιδιώκει, θέλει ὁμῶς καταβάλλει πᾶσαν ἐπιμέλειαν ὅπως συντελέσῃ τὸ ἐφ' ἑαυτῷ εἰς τὸ νὰ πραγματώσῃ ἐκ τῶν ἐνόντων τὸν ὑψηλὸν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου σκοπὸν.

Ἡ παιδαγωγία καὶ διδασκαλία τοῦ λαοῦ εἶναι ἡ βᾶσις τῆς ἀληθοῦς προόδου καὶ εὐδαιμονίας τῶν ἐθνῶν. Καὶ οὐκ ὀλίγα μὲν μέχρι τοῦδε ἐγένοντο καὶ γίνονται ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς κρηπίδος ταύτης τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἔτι ὑπολείπονται. Ἡ μὲν μεθοδικὴ διδασκαλία πλείστας ἔτι παρουσιάζει ἐλλείψεις, ἡ δὲ τοῦ λαοῦ παιδαγωγία ἀπέχει τοῦ νὰ ᾔηται, ὡς δεῖ, ἐθνικὴ καὶ νὰ μορφώσῃ χριστιανικῶς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλληνοπαίδων.

Τὸ διοικητικὸν Συμβούλιον μὴ ἀγνοοῦν τὰς δυσχερείας, καθ' ὧν ἔχει ν' ἀντιπαλαίσῃ, θέλει ἐπιδιώξει πᾶσιν δυνάμει τὴν βελτιώσιν τῆς δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως· ἀλλ' ὁμολογεῖ, ὅτι μόνον τῇ συναρωγῇ πάντων τῶν ἑταίρων δύνανται οἱ ἀγῶνες τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου νὰ στεφθῶσιν ἐπὶ τέλους ὑπὸ ἐπιτυχίας.

Τὸ νεοσύστατον περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου, ὁ *Πλάτων*, ἔχει ἔτι, ὡς ἦν ἐπόμενον, οὐκ ὀλίγας ἀτελείας, ἀλλὰ τὸ Συμβούλιον συνεννοούμενον μετὰ τῆς ἰδιαίτερας ἐπιτροπείας αὐτοῦ θέλει καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως ἐπενέγκῃ εἰς αὐτὸ πᾶσας τὰς δυνατὰς βελτιώσεις, ὥστε ν' ἀνταποκρίνηται τοῦτο πληρέστερον εἰς τὸν σκοπὸν του, νὰ εὐρίσκωσι δὲ οἱ φιλοναγνώσται πᾶσης τάξεως παικίλην καὶ διδακτικὴν ὕλην ἐν αὐτῷ. Ἀλλὰ πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἀναγκαῖα εἶναι ἐπίσης ἡ πρόθυμος σύμπραξις πάντων τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου. Διὰ τοῦτο τὸ Συμβούλιον ἀποτείνεται εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἀξιοτίμων ἑταίρων καὶ παρακαλεῖ αὐτοὺς νὰ πέμπωσι πρὸς τὸ προεδρεῖον διαφόρους μελέτας, διατριβάς, παρατηρήσεις, συλλογὰς τῶν ζώντων μνημείων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου καὶ εἴ τι ἄλλο σύμφωνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ περιοδικοῦ, ἅπερ εὐγνωμόνως δεχόμενον τὸ Συμβούλιον καὶ ἡ Ἐπιτροπεία τοῦ περιοδικοῦ προθύμως θέλει δημοσιεύει ἐν αὐτῷ. Ἐπιγραφαὶ ἀρχαῖαι, περιγραφαὶ γεωγραφικαί, ὀνομασίαι πόλεων, ποταμῶν, ὄρεων, μυθικαὶ καὶ ἱστορικαὶ παραδόσεις, ἄθλη καὶ ἔθιμα, λέξεις, φράσεις, παροιμίαι, ἀνίγματα, ᾄσματα, μῦθοι καὶ τὰ παρόμοια, εἶναι ὕλη, συμβάλλουσα τὸ μὲν εἰς κατάληψιν τῆς

ἀρχαιότητος, τὸ δὲ εἰς πληρεστέραν γνῶσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου, πολυτιμος μὲν ἦν, περιζήτητος δὲ τοῖς κατὰ τὴν δυτικὴν ἰσθμὸν σοφοῖς. Πεποιθὸς λοιπὸν τὸ νέον Συμβούλιον εἰς τὴν πρόθυμον συνδρομὴν τῶν φίλων ἑταίρων, ἀναλαμβάνει μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων τὴν διοίκησιν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου.

Ἐν Ἀθήναις, τῆ 12 Σεπτεμβρίου 1879.

Ὁ Πρόεδρος

Κ. Ι. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Γεν. γραμματεὺς
Βλ. Σκορδέλης.

Ἄριθ. 28.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

Πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ἑταίρους.

ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν ἀνεκοινώθη εἰς τὸν ἡμέτερον σύλλογον, ὅτι ἐν Δουδίνῳ τῆ πρωτοβουλία τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς Ἑλλάδος κ. Γ. Γενναδίου καὶ ἄλλων ὁμογενῶν συνεστάθη «Ἑλληνικὸς φιλελευθερευτικὸς Σύλλογος», οὗ σκοπὸς εἶνε ἡ διάδοσις τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἡ κράτυσις τοῦ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνισμοῦ, ἐξ ὧν τὰ βέλτιστα καὶ τὰ μέγιστα δύναται νὰ προσδοκῆ ἡ ἡμετέρα πατρίς καὶ ἑκπαίδευσις προσκαλοῦνται δὲ ὑπὸ τοῦ ἐπιτετραμμένου κ. Γενναδίου διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ καὶ τῇ δούλῃ Ἑλλάδι ὁμογενῶν οἱ βουλούμενοι νὰ ἐγγραφῶσι μέλη τοῦ Συλλόγου ἐκείνου.

Ταῦτα γνωρίζοντες τοῖς ἀπανταχοῦ κ.κ. ἑταίροις τοῦ ἡμετέρου συλλόγου εὐελπιστοῦμεν ὅτι πολλοὶ αὐτῶν θέλουσι φιλοτιμηθῆ νὰ γείνωσι μέλη συλλόγου, οὗτινος αἱ ἐνέργειαι πολλαχῶς θέλουσιν ἀποβῆ ὠφέλιμοι τῇ πατρίδι.

Ὁ Πρόεδρος

Κ. Ι. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ Γεν. γραμματεὺς
Βλ. Σκορδέλης.

Γνωστοποιήσεις

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 8 ἰσταμένου ἐπιθυμοῦν νὰ μὴ ἐπιβαρύνῃ τοὺς νεωστὶ ἐγγραφομένους δι' ἅπαντος τοῦ ἀντιτίμου τῶν προεκδομένων τευχῶν τοῦ *Πλάτωνος*, ἕτινα βεβαίως οἱ νεωστὶ ἐγγραφομένοι δὲν δικαιούνται νὰ λάβωσιν δωρεάν, ὥρισε τὴν τιμὴν ἐκάστου τῶν προεκδομένων τευχῶν εἰς λεπτὰ ἑξήκοντα (60). Οἱ βουλούμενοι λοιπὸν νὰ ἐγγραφῶσιν νέοι ἑταῖροι καὶ νὰ ἔχωσιν πλήρη τὴν σειρὰν τῶν τευχῶν τοῦ *Πλάτωνος*, ὀφείλουσι νὰ πέμπωσιν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ συλλόγου μετὰ τῆς ἐξαμηνιαίας συνδρομῆς τῶν καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐγγραφῆς.

καὶ χρηματικὸν ποσὸν ἀνάλογον πρὸς τὰ προεκδομένα τεύχη. Ὡσαύτως ἀντὶ ἑξήκοντα λεπτῶν θέλουσι λαμβάνει τεύχη καὶ ὅσοι τῶν συνδρομητῶν ἢ ἑταίρων ἀπώλεσαν τεύχος τι ἢ τεύχη καὶ θέλουσι νὰ συμπληρώσωσι τὸ μὲν τινα τοῦ *Πλάτωνος*.

ΔΩΡΕΑΙ ΒΙΒΛΙΩΝ

ὑπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου.

Ἡ διεθνοῦσις τοῦ Ἀθηναίου τῆ παραλήσει τοῦ προεδρείου ἐδωρήσατο ὅλην τὴν σειρὰν τοῦ περιοδικοῦ (ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἐσχάτως ἐκδοθέντος τεύχους,) ἀποτελοῦσαν ἐπτὰ τόμους μετὰ σχεδιογραφημάτων διαφόρων ἀρχαιοτήτων, τῶν ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας γινομένων ἀνασκαφῶν ἐν Μυκῆναις, Σπάρτᾳ, ὑπὸ τὴν Ἀκροναυπλίαν καὶ ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀλλαχοῦ.

— Ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Κυριακόπουλος ἐδωρήσατο ἀνά ἓν ἀντίτυπον τῆς διὰ τοῦ προηγουμένου τεύχους τοῦ *Πλάτωνος* ἀγγελθεῖσας διπλῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, τῆς μὲν πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλήνων σχολείων, τῆς δὲ πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν.

Ὁ κ. Βλ. Γ. Σκορδέλης δὺο μὲν ἀντίτυπα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ πρό τινας ἐκδοθέντος βιβλίου *Οἱ γοεῖς τοῦ Πήγῃ*, καὶ ἀνά ἓν ἀντίτυπον ἄλλων τινῶν βιβλιαρίων, τοῦ μὲν ἐπιγραφομένου *Θρακικαὶ μελέται ἐν Λευδίᾳ* ἐκδομένου, τοῦ δὲ ἐπιγραφομένου «Ἐκθεσις τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1873 τοῦ ἐν Φιλιππουπόλει Ἑλληνικοῦ συλλόγου τῶν φιλομουσῶν» καὶ ἓν ἀντίτυπον τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ αὐτοῦ συλλόγου.

— Οἱ φιλόκαλοι ἀδελφοὶ Γ. καὶ Κ. Βλαστοὶ ὡς συνέχειαν τῆς πρὸ πολλοῦ ὑπ' αὐτῶν δωρηθείσης τῷ συλλόγῳ ἀξίας λόγου συλλογῆς πάντων τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ συγγραμμάτων ἐδωρήσαντο τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἡμετέρου συλλόγου καὶ ἀνά ἓν ἀντίτυπον τῶν ἐσχάτως ὑπ' αὐτῶν τούτων ἐκδοθέντων βιβλίων τῆς *Ἑλληνικῆς μυθολογίας* ὑπὸ Δ. Πανταζῆ, καὶ τῆς *Φυσικῆς ἱστορίας* ὑπὸ Δ. Μηλιαράκη, ἀμφοτέρων μετὰ εἰκονογραφιῶν λίαν φιλοκάλως ἐκτετυπωμένων ἐν τοῖς καταστήμασι τῶν κ.κ. ἀδελφῶν Βλαστῶν.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ.

6.

Τίνοι τρόπον προστιθέμενοι οἱ ἀριθμοὶ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 καὶ 8 ἀποφέρουσι τὰ ἐξῆς ἀθροίσματα; ἦτοι

9,999 36 καὶ 36;

7.

Πώς είναι δυνατόν δι' 24 γραμμῶν τοῦ αὐτοῦ μήκους νὰ σχηματισθῶσιν 9 μικρὰ τετράγωνα ἴσα καὶ συνεχόμενα, μετὰ δὲ τὴν ἀφαίρεσιν 8 γραμμῶν, νὰ μείνωσι δύο τετράγωνα ἕνισα;

8.

Τι ἐσήμαινεν ἡ ἀπάντησις ποιμένος τινός, εἰπόντος, ὅτι «μὲ 15 πρόβατα πληρόνω χρέος καὶ τοκίζω χρήματα;»

N. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ.

ΛΥΣΙΣ

Τῶν ἐν τῷ Η'. φυλλοδίῳ ζητημάτων.

Τοῦ 3.

Ἀλέκτωρ.

Τοῦ 4.

9	16	11	36
14	12	10	36
13	8	15	36
36	36	36	36

Τοῦ 5.

α'.) Λαμβάνομεν ἐκ τοῦ ἀσκοῦ τρεῖς διὰ τοῦ μικροῦ δοχείου καὶ πληροῦμεν τὸ μεγαλύτερον (ἦτοι τὸ τῶν $3 \frac{1}{2}$ ὀκάδων). Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔχομεν εἰς μὲν τὸν ἀσκὸν $\frac{1}{2}$ ὀκ. εἰς τὸ μικρὸν δοχεῖον 1, καὶ εἰς τὸ μέγα $3 \frac{1}{2}$.

β'.) Τὸ ἐκ $3 \frac{1}{2}$ ὀκάδων πεπληρωμένον δοχεῖον, κενοῦμεν εἰς τὸν ἀσκὸν.

γ'.) Ὁσαύτως εἰς τὸ κενωθὲν δοχεῖον, κενοῦμεν καὶ τὴν ἐν τῷ μικρῷ δοχείῳ 1 ὀκᾶν.

δ'.) Πληροῦμεν τὸ μικρὸν δοχεῖον (ἐκ τοῦ ἀσκοῦ) καὶ κενοῦμεν αὐτὸ εἰς τὸ μεγαλύτερον.

Οὕτω πως δὲ πράττοντες, ἔχομεν εἰς μὲν τὸν ἀσκὸν $2 \frac{1}{2}$ ὀκάδας, εἰς δὲ τὸ μέγα δοχεῖον ἑτέρας $2 \frac{1}{2}$, ἦτοι ἐν ὅλῳ ὀκάδ. 5.

N. Α.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙΝΟΕΥΑΝΓ.

ΙΟΥΔΑΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ τοῦ Γαλαταίου καὶ Ἰουδαίου μετὰ σημειώσεων ὑπὸ Εὐαγ. Κοφινιάτου.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων ὑπὸ Μαργαρίτου Γ. Δημητριάδη, Μέρος Β'. (Τετὴν δὺο).

ΒΟΤΑΝΙΚΗΣ στοιχειώδεις γνώσεις ὑπὸ Κ. Χ. Μεταξῆ ἀνθεκόμενου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ καὶ σύνοψις Ἑσώματι μετὰ εἰκονογραφίῶν ὑπὸ Δ. Παναζῆ. Ἐκδόσεις ἀδελφῶν Γ. καὶ Κ. Βλαστοῦ.

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ μετὰ εἰκονογραφίῶν Δ. Μηλιαράκη ἀδάσει Β. Βελλῆ, Βλαστοῦ.

Ὁ «Πλάτων» ἀντιλλάσσεται ἀπὸ παντὸς ἄλλου περιοδικοῦ, εἴτε ἡμεδαυῶ εἴτε ἀλλοδαποῦ.

Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ πέμψῃ πραγματείας παιδαγωγικῆν ἢ φιλοσοφικῆν πρὸς καταχώρισιν ἀποταθῆτω πρὸς τὸν Διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ κ. Ἐμμ. Γαλάνην.

Αἱ πραγματεῖαι γίνονται δεκταὶ πρὸς δημοσίευσιν ἐπ' ἀμοιβῇ μέχρι 40 δραμῶν κατὰ τυπογραφικὸν φύλλον.

Συνδρομητὰ τοῦ Περιοδικοῦ ἐγγράφονται ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Διδακταλικοῦ Συλλόγου» (ἐν τῷ Βαρβακείῳ κατὰ δευτέραν, τετάρτην καὶ παρασκευὴν ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι τῆς 8ης ὥρας μ. μ).

Ὁ «Πλάτων» ἐκδίδεται κατὰ τὰς ἀρχὰς ἐκάστου μηνός.
Ἐτησίᾳ συνδρομῇ αὐτοῦ δραματὶ δέκα (10).

Τοῖς ἑταίροις τοῦ Συλλόγου δίδεται δωρεάν.
Οἷσιν, μὴ προσηκόντων τὴν συνδρομὴν, ἀποστέλλεται ὁ «Πλάτων»

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους λεπτὰ . . . 60.